

Osaamista
ja oivallusta
tulevaisuuden
tekemiseen

Sarah Polyakov, Sofia Pietarinen

Ikääntyvät vangit vankiloissa

Vankiloiden työntekijöiden gerontologisen osaamisen
kartoittaminen

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Geronomi (AMK)

Vanhustyön tutkinto-ohjelma

Opinnäytetyö

27.10.2019

Tekijä(t) Otsikko	Sarah Polyakov, Sofia Pietarinen Ikääntyvät vangit vankiloissa: vankiloiden työntekijöiden gerontologisen osaamisen kartoittaminen
Sivumäärä Aika	40 sivua + 3 liitettä 27.10.2019
Tutkinto	Geronomi AMK
Tutkinto-ohjelma	Vanhustyön tutkinto-ohjelma
Suuntautumisvaihtoehto	Vanhustyö
Ohjaaja(t)	Satu Vahaluoto, lehtori Mia Rosenström, lehtori
<p>Tämän tutkimuksellisen opinnäytetyön tarkoituksena oli kartoittaa vankilan työntekijöiden gerontologista osaamista ja selvittää minkälaisia haasteita liittyy ikääntyvien vankien kanssa työskentelyyn. Opinnäytetyön tavoitteena oli kehittää työntekijöiden osaamista ja siten parantaa ikääntyvien vankien yhdenvertaisuutta vankiloissa. Työelämän yhteistyökumppanina oli Rikosseuraamuslaitos (RISE) ja taustatukena toimi Kuntoutussäätiön Kuntoutuksen Akatemia.</p> <p>Teoreettinen viitekehys rakentui RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelman, ikääntyviin vankeihin liittyvien teorioiden, sekä gerontologisen osaamisen pohjalta. Tiedonkeruumenetelmänä käytettiin puolistrukturoitua teemahaastattelua. Haastattelut pidettiin kahdessa vankilassa. Molemmissa vankiloissa järjestettiin yksi kolmen hengen ryhmähaastattelu ja toiseen vankilaan järjestettiin yksi puhelinhaastattelu. Aineistoa analysoitiin sekä teoria- että aineistolähtöisesti.</p> <p>Haastattelutulosten perusteella vankilan työntekijöiden gerontologinen osaaminen vaihteli vankiloittain. Suljetun vankilan työntekijät tunnistivat ikääntyvien vankien tarpeet ja osasivat tukea vankien toimintakykyä, mm. ikääntyville suunnatun ryhmätoiminnan avulla. Avovankilan osalta haastatteluaineisto jäi kapea-alaiseksi. Tulosten perusteella avovankilassa huomioitiin vähemmän ikääntymistä ja käytännöt olivat kaikille samat iästä riippumatta. Tulokset työntekijöiden kokemista haasteista jakautuivat kolmeen teemaan: 1) Työntekijöiden palvelujärjestelmätuntemus oli puutteellista, mikä vaikeuttaa vapautuvien ikääntyvien vankien palveluverkostojen rakentamista ja integroimista yhteiskuntaan. 2) Ikääntyville vangeille suunnatun toiminnan järjestäminen koitettiin haastavaksi. 3) Ikääntyvien vankien kotilomien viettoa vaikeuttivat heikot sosiaaliset verkostot.</p> <p>Haastattelutulosten pohjalta tuotettiin vankilan työntekijöille opas, joka käsitteli pääkaupunkiseudun ikäihmisten palvelujärjestelmää. Oppaan tarkoituksena oli lisätä vankilan työntekijöiden tietoisuutta ja osaamista ikääntyville tarkoitetuista palveluista. Johtopäätöksenä voidaan todeta, että vankilan työntekijöiden gerontologisessa osaamisessa on kehitettävää ja tutkimustyö liittyen ikääntyviin vankeihin on tarpeellista.</p>	
Avainsanat	gerontologia, vanhustyö, ikääntyvät, vangit, vankila, työntekijät

Author(s) Title	Sarah Polyakov, Sofia Pietarinen Aging Population In Prisons: Study of Prison Professionals' Gerontological Expertise
Number of Pages Date	40 pages + 3 appendices 27.10.2019
Degree	Bachelor of Social Services and Health Care
Degree Programme	Elderly Care
Specialisation option	Elderly Care
Instructor(s)	Satu Vahaluoto, Senior Lecturer Mia Rosenström, Senior Lecturer
<p>This thesis examined gerontological expertise of prison professionals and studied the types of difficulties professionals face when working with elderly inmates. The aim of this thesis was to improve prison professionals' knowledge of the needs of elderly inmates. By improving knowledge and expertise in elderly inmates we aimed to improve elderly inmates' equality and wellbeing. The thesis was carried out in collaboration with Finland's Criminal Sanctions Agency. We also collaborated with Rehabilitation Foundation's Academy for Students that provided support for the thesis.</p> <p>The theoretical framework of this study was based on the theory of gerontological expertise, Criminal Sanctions Agency report of equality in prisons and theories about elderly inmates' needs. The data collection method was a semi-structured interview. There were two group interviews with three professionals held in two different prisons and one phone interview. The analysis was conducted according to both theory-based and data-based analysis.</p> <p>The results suggested that the gerontological expertise of prison professionals varies depending on the prison type. In a closed prison, professionals recognized the needs of elderly inmates and there were specific group activities for elderly inmates. The data about open prison professionals' gerontological expertise appeared narrower than in closed prison. The interviews indicated that the open prisons' activities and the principles are the same for everyone regardless of inmates' age. The interview results showed three different types of difficulties that professionals face. 1) The professionals do not have enough knowledge about the civil service system for elderly people which brings challenges to planning elderly inmates' release and integrating them into society. 2) Professionals found it difficult to develop specific activities for elderly inmates because their interests and conditions differ from younger inmates. 3) Elderly inmates have challenges with spending vacations outside of prison because of their weak social networks.</p> <p>To improve prison professionals' gerontological expertise we developed a guidebook about the service system for elderly people to help prison professionals with planning the release and integration of elderly inmates into society. As a conclusion there are areas in prison professionals' gerontological expertise that can be developed. Additionally, further studies about elderly inmates are needed.</p>	
Keywords	gerontology, elderly, inmates, prison, professionals

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Gerontologinen osaaminen	4
3	Ikääntyvä vanki	5
3.1	Vankilaympäristön vaikutukset vanhenemiseen	5
3.2	Ikääntymisen huomioiminen vankilaympäristössä	6
4	Vangin vanheneminen	8
4.1	Fyysinen vanheneminen	8
4.2	Psyykinen ja kognitiivinen vanheneminen	9
4.3	Sosiaalinen vanheneminen	10
5	Ikääntyvien vankien yhdenvertaisuus Suomessa	12
6	Opinnäytetyön tarkoitus ja toteutus	15
6.1	Opinnäytetyön tyyppi	15
6.2	Laadullinen tutkimus	16
6.3	Puolistrukturoitu teemahaastattelu	17
6.4	Analyysi	18
6.5	Opinnäytetyön luotettavuus ja eettisyys	20
7	Tutkimuksen tulokset	22
7.1	Ikääntyvän vangin määritelmä	22
7.2	Ikääntyvien vankien ominaispiirteet	23
7.3	Ikääntyvien vankien toimintakyvyn huomioiminen ja tukeminen	24
7.4	Työntekijöiden palvelujärjestelmätuntemuksen puute	26
7.5	Lomapäiviin liittyvät haasteet	27
7.6	Ikääntyneille vangeille suunnatun toiminnan haasteet	28
8	Johtopäätökset	30
9	Opas	35
10.	Pohdinta	37
10.1	Ikääntyviin vankeihin liittyvä jatkokehittäminen	38

10.2 Eettisyys ja luotettavuus

39

Lähteet

41

Liitteet

Liite 1. Haastattelurunko

Liite 2. Haastattelukutsu

Liite 3. Opas vankilan työntekijöille

1 Johdanto

Muun väestön tavoin, myös vankilaväestö vanhenee (Knuuti & Rissanen 2018: 7). Vuoden 2018 tilastojen mukaan Suomessa oli yhteensä 275 50-59-vuotiasta ja 98 yli 60-vuotiasta vankeusvankia (Rikosseuraamusasiakkaat 2018: 10). Rikosseuraamuslaitoksen yhdenvertaisuussuunnitelmassa ikääntyvät määritellään erillisenä ryhmänä, joiden tarpeita tulisi huomioida ja yhdenvertaisuutta tukea (Rikosseuraamuslaitos 2015: 39). Rikosseuraamuslaitoksen yhdenvertaisuuden toteutumista vuonna 2017 käsittelevässä raportissa, työntekijöille suunnatuista kyselyistä kuitenkin ilmeni epävarmuutta ikääntyvien vankien huomioimisen riittävydestä (Knuuti & Rissanen 2018: 15). Yhdysvaltalaisen kriminologian professorin Margaret E. Leigeyn mukaan vankilajärjestelmät, niiden käytännöt ja toimintamallit eivät ole suunniteltu huomioimaan ikäihmisten tarpeita. Ikääntyviä vankeja voidaan pitää unohdettuna ja marginalisoituna ihmisryhmänä. (Leigey 2014: 43.)

Kotimainen tutkimustieto ikääntyvistä vangeista on hyvin vähäistä. Aihetta ei käsitellä geronomitutkimuksen opetuksessa eikä aiheesta ole tehty opinnäytetöitä. Kotimaisen tutkimustiedon puutteen vuoksi jää epäselväksi millä tasolla ikääntyvien vankeja huomioidaan Suomen vankiloissa. Sen sijaan ulkomaista, aihetta käsittelevää teoria- ja tutkimusaineistoa on saatavilla. Kotimaisen aineiston puutteellisuuden vuoksi hyödynnämme opinnäytetyössämme Rikosseuraamuslaitoksen raporttien lisäksi yhdysvaltalaista lähdeaineistoa. Suhtaudumme kriittisesti ulkomaalaisen lähdeaineiston käyttöön. Otamme huomioon sen, että yhdysvaltalainen vankilajärjestelmä ja vankiloiden käytännöt ovat erilaiset kuin Suomessa. Pyrimme kuitenkin soveltamaan sellaista teoriaa, joka on yleistettävissä ikääntyviin vankeihin riippumatta vankilajärjestelmästä.

Aiheen ajankohtaisuuden ja tiedon puutteellisuuden vuoksi meitä kiinnosti tarkastella ikääntyvien vankien huomioimista Suomen vankilajärjestelmässä. Leigeyn mukaan ikääntyvien vankien tarpeiden tunnistaminen ja huomioiminen vaatii työntekijältä osaamista tai aihetta käsittelevää lisäkoulutusta (Leigey 2014: 63). Opinnäytetyössämme tarkastelemme vankiloiden työntekijöiden gerontologisen osaamisen riittävyttä. Opinnäytetyön aiheen taustalla on vanhustyön kokemuksen

kautta noussut kiinnostussellaisia tuntemattomia kohderyhmiä kohtaan, joiden tarpeisiin ei pystytä vastaamaan riittävällä tasolla.

Opinnäytetyöprosessi alkoi selvittämällä Rikosseuraamuslaitoksen kiinnostusta yhteistyöstä. Aiheen tarpeellisuus tarkentui ensimmäisellä tapaamisella Rikosseuraamuslaitoksen vankilan erityisohjaajan ja vankilaesimiehen kanssa käydyn keskustelun myötä. Keskustelusta ilmeni, että työntekijät tarvitsevat enemmän tietoa ikääntyvistä vangeista. Vankilaesimies ehdotti työntekijöiden osaamisen kehittämisen työkaluksi perehdytysmateriaalia, esimerkiksi oppaan muodossa. Keskustelun pohjalta päätimme haastattelututkimuksen keinoin kartoittaa työntekijöiden gerontologista osaamista ja selvittää minkälaisia haasteita työntekijät kohtaavat työskennellessä ikääntyvien vankien kanssa. Haastattelutulosten perusteella suunnittelimme oppaan tuottamista työntekijöiden osaamisen kehittämiseksi.

Opinnäytetyömme työelämäkumppanina toimi Rikosseuraamuslaitos. Rikosseuraamuslaitos on Suomen vankeusrangaistuksista sekä yhdyskuntaseuraamuksista vastaava valtiohallinnollinen organisaatio. Rikosseuraamuslaitoksella on kolme rikosseuraamusaluetta, keskushallintoyksikkö, täytäntöönpanoyksikkö, sekä rikosseuraamusalan koulutuskeskus. Rikosseuraamuslaitoksen tehtävänä on huolehtia yhteiskunnan turvallisuudesta ylläpitämällä seuraamusten täytäntöönpanoa ja vaikuttamalla uusintarikollisuuden sekä syrjäytymiskehityksen vähenemiseen. Organisaation arvoihin kuuluu oikeudenmukaisuus ja ihmisarvon kunnioitus. Toiminnan taustalla on ajatus yksilön mahdollisuudesta muuttua ja kehittyä. Rikosseuraamuslaitoksessa kyseiset arvot merkitsevät lainmukaisuutta kaikenlaisessa organisaation toiminnassa, perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien noudattamista ja turvaamista, sekä tuomitun tukemista yksilöllisessä kehityksessä ja pyrkimyksessä rikoksettomaan elämään. (Rikosseuraamuslaitos 2019.)

Opinnäytetyön taustatukena toimi Kuntoutussäätiön ylläpitämä Kuntoutuksen Akatemia. Kuntoutuksen Akatemia tarjoaa opiskelijoille opastusta, työtilat, sekä kuntoutuksen ammattilaisten tukea opinnäytetöiden, pro gradujen ja väitöskirjojen tekoon (Kuntoutuksen Akatemia 2018). Hyödynsimme Kuntoutuksen Akatemian ammattilaisten tarjoamaa opastusta. Saimme esimerkiksi tukea aiheen valitsemiseen ja rajaamiseen Vankeusaika mahdollisuutena - hankkeen projektityöntekijöiltä. Hanke oli

toteutettu Kuntoutussäätiön, Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen, Vankilaterveydenhuollon, ViaDian, Helsingin Diakonissalaitoksen sekä Rikosseuraamuslaitoksen yhteisvoimin (Vankeusaika mahdollisuutena 2019).

2 Gerontologinen osaaminen

Gerontologialla tarkoitetaan tiedettä, jossa vanhenemista tutkitaan useasta eri näkökulmasta (Heikkinen 2013: 16). Gerontologiseen tieteenalaan kuuluu biogerontologia, sosiaaligerontologia ja geriatria (Tilvis 2010: 12). Gerontologinen osaaminen on laaja-alaista monitieteistä gerontologian tuntemusta ja asiantuntijuuden soveltamista vanhustyössä. Osaamisessa ymmärretään ikääntymistä yksilön eletyn elämän, yhteisöllisyyden ja yhteiskunnan näkökulmasta. Gerontologisen osaamisen näkökulmasta työn kulmakiveksi määräytyy voimavaralähtöinen vanhuskäsitys. Gerontologinen osaaminen sisältää eettisen periaatteiden noudattamista sekä ihmisarvon ja oikeuksien toteutumisen turvaamista vanhustyössä. (Mikkola ym. 2014.)

Gerontologisessa työssä on tärkeää osata kohdata tasavertaisesti erilaiset ihmiset ja kyetä muodostamaan vuorovaikutuksellisia suhteita huomioimalla yksilölliset tarpeet taustoista riippumatta. (Mikkola ym. 2014.) Gerontologinen työ nojautuu arvopohjaltaan yksilöllisyyteen, itsemääräämisoikeuteen, osallisuuteen ja oikeuteen saada hyvää ja riittävää palvelua (Liikanen, Kaisla, Viljaranta n.d.:12). Gerontologisessa työssä tulee huomioida eletyn elämän ja sairauksien lisäksi ikäihmisen kognitiiviset, psyykkiset, fyysiset, sosiaaliset ja hengelliset tarpeet, joita tuetaan voimavara- ja asiakaslähtöisellä työllä. Ikäihmisten tarpeisiin tulee kiinnittää huomioita myös yhteisö- ja yhteiskuntasuunnittelun tasolla ja tukea niitä riittävillä palveluilla (Vanhuus ja hoidon etiikka 2008: 7,9).

3 Ikääntyvä vanki

Vanhuspalvelulaissa (2012/980) iäkkäänä pidetään sellaista henkilöä, jonka psyykkinen, sosiaalinen, fyysinen ja kognitiivinen toimintakyky on heikentynyt vanhenemismuutosten tai korkean iän myötä lisääntyneiden sairauksien johdosta. Tilastollisesta näkökulmasta ikäihmisillä tarkoitetaan 65 vuotta täyttäneitä, sillä kyseessä on yleinen eläkeikä. Vanhuuden alkamiselle ei kuitenkaan ole yhtä varmaa määritelmää, sillä kronologisen iän lisäksi voidaan puhua myös toimintakykyyn perustuvasta fysiologisesta iästä, kulttuurisesta ja subjektiivisesta sekä psykologisesta ja sosiaalisesta iästä. (Vernerin 2019.)

Ikääntyvän vangin määrittelyn yhteydessä on aiheellista huomioida, että yksilön kronologisella ja fysiologisella iällä saattaa olla huomattava ero. Yksilön fysiologista ikää ilmentää fyysinen ja psyykkinen kunto sekä toimintakyky. Iän määrittelyn yksilöllisyydestä huolimatta, useissa yhdysvaltalaisissa ikääntyviä vankeja käsittelevissä tutkimuksissa vankien fysiologisen iän katsotaan olevan 10-15 vuotta kronologista ikää vanhempi. Tästä syystä tieteellisissä tutkimuksissa ikääntyvät vangit ovat usein yli 50-vuotiaita. Käsitys kronologisen ja fysiologisen iän erosta selittyy vankien fyysisesti ja psyykkisesti rankalla elämäkokemuksella. Tässä yhteydessä rankan elämäkokemuksen katsotaan tarkoittavan päihteidenkäyttöä, huono-osaisuutta, epäterveellistä ruokavaliota, rajoittunutta terveydenhuollollisten palveluiden käyttöä ja rikollisuuteen sekä ikääntymiseen liittyvää stressiä ja psyykkistä kuormitusta. (Leigey 2014: 43.)

3.1 Vankilaympäristön vaikutukset vanhenemiseen

Vankilaympäristöllä on osoitetusti yhteyttä ikääntyvien vankien terveyteen. Ihmismäärällä, melulla ja tilojen ahtaudella on vaikutusta sekä fyysiseen, että psyykkiseen hyvinvointiin. Muiden laitosten tapaan, ihmismäärän ollessa suuri ja yksityisyyden ollessa vähäistä tartuntatautien leviäminen on yleistä. Melu, yksityisyyden puute ja rauhattomuus vaikuttavat vahingoittavasti psyykkiseen hyvinvointiin ja sitä kautta fyysiseen terveyteen. Lisäksi ikääntyvien vankien kohdalla korostuu esteettömyyden merkitys. Tiloissa liikkuminen saattaa olla ikääntyville vangeille haasteellista ja siten rajata tiloihin pääsyä tai eri aktiviteetteihin osallistumista. Ikääntyvien vankien kaatuilu on myös yleistä, mikä voi liittyä esimerkiksi käsikahvojen

puutteeseen. Muiden ikäihmisten tavoin myös ikääntyville vangeille toistuva kaatuminen lisää kaatumisen pelkoa rajoittaen siten entisestään liikkumista. (Leigey 2014: 47–48.)

Yhdysvaltalaiset tutkimukset ikääntyvien vankien päivittäisistä aktiviteeteistä korostavat ikää ja toimintakykyä huomioivien ohjelmien ja työpajojen puutteellisuutta. Työvelvoitteet ovat osoitetusti vangin arkea ja toimintakykyä rikastuttavia tekijöitä, sillä ne rytmittävät päivää, tuovat merkityksen tunnetta, kehittävät taitoja ja antavat mahdollisuuden ansaita palkkaa. Monet ikääntyvät vangit eivät kuitenkaan kykene osallistumaan työvelvoitteisiin ja muihin toiminnallisiin ohjelmiin, sillä ne soveltuvat vain tietyn kuntoisille vangeille. Koulutukselliset työpajat eivät myöskään vastaa ikääntyvien vankien tarpeisiin, sillä niissä keskiössä on työelämätaitojen ja työelämään integroitumisen edistäminen. Myös liikunnalliset aktiviteetit saattavat olla ikääntyvien toimintakyvyllä liian raskaita. Sopivien aktiviteettien vähäisyyden vuoksi ikäihmisten toiminnot ja osallisuus jäävät kapea-alaisiksi, mikä vaikuttaa kokonaisvaltaisesti heidän terveyteensä ja toimintakykyyn. (Leigey 2014: 64–68.) Laitosympäristöissä asuvien, kuten ikääntyvien vankien näkökulmasta aktiivista ja onnistunutta ikääntymistä edistää yhteisöllisyyden ja itsemääräämisoikeuden vahvistaminen, oman merkityksellisyyden tukeminen sekä osallisuuden lisääminen. Tutkimukset tukevat ajatusta siitä, että erityisesti vankiloiden toiminnallisten mahdollisuuksien tulisi olla kognitiivisesti ja fyysisesti aktivoivia ja ikääntyville vangeille soveltuvia. Ottamalla huomioon ikäihmisten kiinnostuksenkohteet, voimavarat ja tarpeet toiminnan suunnittelussa voidaan vaikuttaa myönteisesti ikääntyvien vankien hyvinvointiin ja yhdenvertaisuuteen. (Aday & Krabill 2014: 7–74.)

3.2 Ikääntymisen huomioiminen vankilaympäristössä

Yksilö-ympäristö-näkökulmalla (*person-environment perspective*) voidaan tarkastella ikääntyvän ihmisen toimintakyvyn ja ympäristön välistä suhdetta. Näkökulman asettamana tavoitteena on tasapaino yksilön kykyjen ja ympäristön asettamien haasteiden välillä. Tätä tasapainoa sanotaan yksilö-ympäristö-yhteensopivuudeksi (*person-environment fit*). Teorian mukaan ympäristö ei ole neutraali tai staattinen tekijä vaan se voi tilanteen mukaan sekä asettaa haasteita, että päinvastoin tukea toimintakykyä. (Rantakokko & Rantanen 2013: 544.) Yksilö-ympäristö-näkökulman taustalla on ajatus siitä, että, sosiaalisen ja fyysisen ympäristön kuuluisi muokkautua ihmisten tarpeiden mukaisiksi ja teoriaa hyödynnetään usein ympäristöjen

suunnittelussa. Vankilaympäristön näkökulmasta haasteita edustavat ikääntyvien vankien liikkumista hankaloittavat tekijät kuten levottomat ja meluisat tilat, vaativa sosiaalinen ympäristö, sekä rangaistusajan suorittamiseen liittyvä psyykkinen kuormitus. Lisäksi keskeinen sosiaalista toimintakykyä uhkaava tekijä on erossa olo läheisistä ja vankilan ulkopuolisesta sosiaalisesta verkostosta. Ikäihmisten toimintakyvyn ylläpitämisen kannalta on tärkeää, että ympäristö tarjoaa sopivasti haasteita. Riittävät haasteet ylläpitävät vireyttä, aktiivisuutta ja osallisuutta. Vankilaympäristössä puutteelliset ympäristön vaatimukset ja haasteet saattavat ilmetä vankien vetämättömyytenä ja apatiana. Liiallisella ympäristön vaativuudella on puolestaan päinvastainen vaikutus, joka näyttäytyy lisääntyneenä ahdistuksena. Ikääntyvien vankien kohdalla yksilö-ympäristö-yhteensopivuutta voidaan edistää lisäämällä aktivoivaa tekemistä ja tilojen esteettömyyttä sekä kehittämällä vankilan työntekijöiden osaamista. (Aday & Krabill 2014: 71–73.)

4 Vangin vanheneminen

Ihmisen ikääntyessä vanhenemismuutoksia tapahtuu sosiaalisessa, psyykkisessä ja fyysisissä osa-alueissa, millä on vaikutusta ikääntyvän ihmisen elämään (Heikkinen 2013: 405). Tässä osiossa käsittelemme fyysisiä, psyykkisiä, sekä sosiaalisia ikääntymismuutoksia ja niiden myötä ilmentyviä erityistarpeita ikääntyvän vangin näkökulmasta.

4.1 Fyysinen vanheneminen

Ikääntymismuutokset ilmenevät sydämessä ja keuhkoissa solujen katoamisena, sidekudosten lisääntymisenä sekä elastisuuden heikentymisenä. Tämän seurauksena sydämen toiminta hidastuu ja hengittäminen on raskaampaa, jolloin ikäihminen väsy nopeammin kuormituksessa. (Kallinen & Kujala 2013: 154–155.) Ikääntyessä myös kestävyys, nopeus, lihasvoima ja lihasten voimantuotto heikkenee. Myös sisäkorvan tasapainoelimessä tapahtuu muutoksia, jotka aiheuttavat tasapainon hallitsemattomuutta ja vaikeuttavat asennon- ja aistihallintaa. (Pajala, Sihvonen & Era 2013: 170.) Kaikki nämä muutokset heikentävät fyysistä toimintakykyä ja rajoittavat päivittäistä liikkumista, mikä voi lisätä turvattomuuden tunnetta (GASEL-hanke 2015). Vanhenemismuutosten johdosta suuri osa ikäihmisistä sairastaa jotakin sydämen ja verenkiertoelinten, hengityselinten tai tuki- ja liikuntaelinten sairautta (Kallinen & Kujala 2013: 155).

Vanhenemismuutokset heikentävät näkökykyä, kuuloa ja aistituntemuksia (GASEL-hanke 2015). Ikäihmiset kuulevat huonosti erityisesti hälyssä, voimakkaita ääniä koetaan normaalia kovemmiksi sekä hiljaisia ääniä on vaikea erottaa. Heikentynyt kuulo vaikeuttaa myös itsenäistä asioimista ja puhelimen käyttöä. Kuulonalenema voi lisätä sosiaalista eristäytymistä, masennusta ja sopeutumisvaikeuksia. (Sorri & Huttunen 2013: 186–191.) Esteettömällä ympäristöllä voidaan edistää aistituntemuksia ja kognitiivista toimintakykyä (Rappe & Kotilainen & Rajaniemi & Toppo 2018: 32). Luomalla esteetön ympäristö, pystytään vaikuttamaan tasavertaiseen osallisuuteen ihmisen elinympäristössään (Wäre-Åkerblom 2017).

Ikääntyvien vankien fyysiset tarpeet ja sairaudet ovat samat kuin muilla ikäihmisillä. Aiheeseen liittyvät tutkimustulokset kuitenkin osoittavat, että ikääntyvien vankien terveydellinen kunto, saattaa olla huonompi kuin vankilan ulkopuolella asuvien ikäihmisten. Tämä selittyy sillä, että vankiloissa on suhteessa vankilan ulkopuoliseen väestöön enemmän kroonisesti sairaita ikääntyviä. Lisäksi ikääntyvien vankien terveydelliset vaivat ja sairaudet eroavat nuorempien vankien sairauksista. Vanhemmilla vangeilla on nuoria todennäköisemmin hammasongelmia, kuuloon, näköön sekä liikkumiseen liittyviä ongelmia. Myös niveltulehdukset sekä sydän- ja verisuonisairaudet ovat ikääntyvillä vangeilla nuorempia vankeja yleisimpiä. (Leigey 2014: 45–46.) Vastaavanlaisia havaintoja ilmenee Rikosseuraamuslaitoksen vuoden 2010 tutkimuksessa, jossa tutkittiin vankien terveyttä, työkykyä ja hoidontarvetta. Tutkimuksen mukaan huomattavia terveyseroja nuorempien ja vanhempien vankien välillä ei ollut, mutta vanhemmilla vangeilla osoittautui olevan nuorempia yleisemmin virtsateiden ja ruoansulatuselinten sairauksia sekä sydän -ja verisuonisairauksia. Lisäksi iän myötä yleistyivät krooniset keuhkoputkentulehdukset. (Joukamaa 2010: 40.)

4.2 Psykkinen ja kognitiivinen vanheneminen

Iän myötä myös keskushermoston toiminnan hidastuvat mikä aiheuttaa muutoksia muistitoimintoihin. Riski sairastua muistisairauteen yleistyy ihmisen ikääntyessä, mutta ikäihminen voi kokea myös lievempiä muistin ja kognition toimintahäiriöitä, jotka eivät etene muistisairauteen asti. (Suutamo 2013: 219–220.) Vankilan ulkopuolella elävien ikäihmisten tapaan myös ikääntyvillä vangeilla esiintyy muistisairauksia, mikä aiheuttaa omanlaisia haasteita vankilaympäristössä. Muistisairaalla vangilla voi ilmetä ongelmia paikkojen, sääntöjen ja käytäntöjen muistamisessa, mikä voi johtaa siihen, että vanki rikkoo tietämättä vankilan sääntöjä. (Leigey 2014: 54.)

Ikäihmiset sairastavat samanlaisia mielenterveyshäiriöitä kuin nuorempi väestö. Ikääntyvän väestön kohdalla mielenterveydelliset häiriöt voivat kuitenkin useasti johtua somaattisesta sairaudesta, jolloin psyykkisen sairauden diagnosoiminen on vaikeampaa. Ikäihmisten mielenterveydellisiin häiriöistä masennus on yleisin psyykkistä toimintakykyä heikentävä sairaus, joka ilmenee myös muistisairauksien liitännäisoina. Aistien, näön ja kuulon heikkeneminen iän myötä sekä mm. yksinäisyys ja normaalista poikkeavat sosiaaliset ympäristöt edistävät harhaluuloisuussairauteen sairastumisen. Harhaluuloisuushäiriö on yleisempää

ikäntyneillä naisilla kuin miehillä. (Toivio & Nordling 2013: 212–213.) Psykiatristen sairauksien oireet vaikuttavat voimakammin toimintakykyyn iäkkäimmillä ihmisillä. Ikäihmisten itsemurhavaara on yleisempää kuin nuoremmilla ja ennustetaan, että ikäihmisten kaksisuuntaiset mielialahäiriöt kaksinkertaistuvat vuosikymmenten aikana. (Alanen & Leinonen 2011.)

Tutkimusnäyttöjen perusteella on ilmeistä, että ikääntyvien vankien keskuudessa yksinäisyyden, huolestuneisuuden ja onnettomuuden tunteet ovat yleisiä ja mielenterveysongelmia on monenlaisia. Ikääntyvien vankien mielenterveysongelmat jäävät todennäköisemmin huomaamatta kuin nuorempien vankien. Havainnot selittyvät ikäihmisten keskuudessa yleisellä mielenterveysongelmiin liittyvällä stigmalla sekä työntekijöiden osaamisen puutteella. Työntekijät eivät välttämättä osaa tunnistaa mielenterveysongelmiin liittyviä oireita. Työntekijöiden mielenterveysosaamisen lisäämisellä sekä stigman vähentämisellä olisi myönteistä vaikutusta ikääntyvien vankien psyykkiseen hyvinvointiin. Stigman vähentämiseksi ja mielenterveyden tukemiseksi ikääntyminen tulisi ottaa huomioon erilaisissa vankiloiden aktiviteeteissa kuten keskusteluryhmissä. Ikääntyvien ryhmissä olisi tärkeää käsitellä esimerkiksi, kuolemiseen, leskeytymiseen, masennukseen, suruun, irrallisuuden ja yksinäisyyteen, kroonisiin sairauksiin sekä muihin ikäihmisten huolenaiheisiin liittyviä teemoja. (Leigey 2014: 55–56.)

4.3 Sosiaalinen vanheneminen

Vankiloita ja niissä esiintyviä yhteisöjä on monenlaisia, siksi yleistyksien tekeminen ja ikääntyvien vankien sosiaalisen statuksen tutkiminen on haastavaa. Ympäristön lisäksi, myös vangin rikostaustalla ja vankeudessa vietetyllä ajalla on vaikutusta sosiaaliseen statukseen. Nuorempien ja vanhempien vankien väleistä on monenlaista näyttöä. Joidenkin tutkimusten mukaan nuoremmat vangit suhtautuvat kunnioituksella ikääntyneitä vankeja kohtaan, toisaalta on ikääntyviä, jotka raportoivat nuorten kaltoinkohteleavan ja syrjivän heitä. Riippumatta kaltoinkohtelun yleisyydestä, tutkimuksissa korostuu ikääntyvien vankien kaltoinkohdelluksi tulemisen pelko, mikä vaikuttaa merkittävästi vangin mielenterveyteen. Kaltoinkohtelun pelko rajoittaa tiloissa yksin liikkumista, aktiviteetteihin osallistumista ja eristää pysymään omassa huoneessaan. (Leigey 2014: 57–58.)

Ikääntyvien vankien sosiaalista hyvinvointia ja vankilaan sopeutumista tutkiessa on huomattu, että sopeutumisprosessin yksilöllisyydestä huolimatta sopeutumiseen näyttäisi vaikuttavan vangin yhteys perheeseen ja ystäviin, koulutus- sekä terveydentaso. Ikääntyvät vangit, joilla on tiiviimpi yhteys siviiliin, parempi terveydellinen tilanne ja matalampi koulutusaste sopeutuvat parhaiten vankilaympäristöön. Muiden vankien tavoin vankilan ulkopuolisella sosiaalisella verkostolla on suuri merkitys sosiaaliseen hyvinvointiin. Ero ja irtaantuminen siviiliin sosiaalisista verkostoista vankeustuomion myötä näyttää tutkimusten perusteella vaikuttavan nuoria vankeja raskaammin iäkkäämpiin vankeihin. Tämä voi selittyä sillä, että ikääntyvillä vangeilla on nuoria vähemmän yhteistä aikaa vietettävänä perheen ja ystävien kanssa. Vaikka sosiaalisen hyvinvoinnin kannalta yhteys läheisiin on keskeistä, yhteyksien ylläpitäminen saattaa olla ikääntyville vangeille raskasta. Kirjalliseen sekä puhelimen välityksellä tapahtuvaan yhteyteen verrattuna vierailutapaamisen ovat osoittautuneet erityisarvoisen tärkeiksi sosiaalisten suhteiden ylläpitämiseksi. Nuorempiin vankeihin verrattuna ikääntyvillä vangeilla vaikuttaisi keskimäärin olevan harvemmin läheisten vierailuja. Syynä voi olla tuomion myötä tulehtuneet välit lähipiiriin, läheisten vaikeus päästä vierailuille tai yksinkertaisesti läheisten ja ystävien puute. Vierailuille pääsemiset saattavat olla liian hankalia, mikäli läheiset ovat myös ikääntyviä tai heikkokuntoisia. Myös vankiloissa ikääntyvien vankien voi olla vaikea muodostaa ja ylläpitää luottamuksellisia ihmissuhteita. Ikääntyvien vankien kohdalla on yleistä, että läheisempi suhde muodostuu muutaman vangin kanssa. Nuorempiin vankeihin saattaa olla vaikea ystäväystyä, koska he voivat kokea, että yhdistäviä tekijöitä on vähän. (Leigey 2014: 59–63.)

5 Ikääntyvien vankien yhdenvertaisuus Suomessa

Yhdenvertaisuudella tarkoitetaan periaatetta, jonka mukaan ihmiset ovat samanarvoisia riippumatta iästä, sukupuolesta, etnisestä tai kulttuurisesta alkuperästä, kielestä, vakaumuksesta, terveydentilasta tai muusta yksilöön liittyvästä syystä. Yhdenvertaisuuden näkökulmasta yksilöön liittyvien tekijöiden ja ominaisuuksien ei tulisi vaikuttaa yksilön mahdollisuuksiin saada erilaisia palveluita, töitä tai päästä koulutukseen. (Oikeusministeriö n.d.) Usein arkikielessä yhdenvertaisuudella ja tasa-arvolla tarkoitetaan samaa asiaa, mutta lainsäädännöllisesti tasa-arvolaille tarkoitetaan ainoastaan sukupuolten välistä tasa-arvoa (Rikosseuraamuslaitos 2015: 4). Yhdenvertaisuus on kaikkien kansalaisten perusoikeus, jota Suomessa pyritään turvaamaan yhdenvertaisuuslailla, rikoslailla, tasa-arvolaille sekä työlainsäädännöllä (Oikeusministeriö n.d.).

Yhdenvertaisuuslaki (1235/2014) määrittelee ja kieltää syrjinnän eri elämänalueilla. Lailla pyritään edistämään yhdenvertaisuutta velvoittamalla viranomaisia laatimaan suunnitelman organisaation toiminnan yhdenvertaisuuden kehittämiseksi. Rikosseuraamuslaitoksen vankeja ja yhdyskuntaseuraamusasiakkaita koskeva yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelma pohjautuu yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolakiin. Vuoden 2015 suunnitelmassa kuvaillaan erilaisia syrjintämuotoja ja kuinka ne koetaan eri ryhmissä, sekä keinot yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Suunnitelmassa yhdenvertaisuutta ja syrjintää tarkastellaan alkuperän, kielen, uskontojen ja vakaumuksen, terveydentilan ja vammaisuuden sekä sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen näkökulmista. Muita erillisiä ryhmiä ovat lapset ja nuoret, naiset sekä ikääntyvät. Lopussa määritellään, kuinka suunnitelmaa seurataan ja arvioidaan. (Rikosseuraamuslaitos 2015: 1.)

Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelmassa ikääntyvät muodostavat erillisen vähemmistöryhmän, johon soveltuu omanlaiset toimenpiteet, joilla yhdenvertaisuutta pyritään edistämään. Suunnitelman mukaan rikosseuraamuksen kannalta iällä ei ole merkitystä eikä korkean iän tulisi olla syrjintäperuste. Ikääntyvien vankien huomataan eristäytyvän muita ikäryhmiä useammin, minkä taustalla on osastojen yliasutus tai

rauhattomuus. Lisäksi suunnitelmassa huomioidaan, että monet iäkkäät vangit kärsivät yksinäisyydestä sekä liikkumisen ja ravitsemuksen puutteellisuudesta. Suunnitelmassa todetaan, että ikääntyvien vankien kanssa toimiessa sosiaalisten ja ympäristöllisten tekijöiden merkitys lisääntyy. (Rikosseuraamuslaitos 2015: 39.)

Suunnitelman mukaan rikosseuraamuslaitos pyrkii edistämään ikääntyvien vankien yhdenvertaisuutta ottamalla huomioon kohderyhmän fyysiset, sosiaaliset sekä psykologiset tarpeet heidän rangaistusaikansa suunnittelussa. Lisäksi Rikosseuraamuslaitoksen tarkoituksena on ottaa huomioon ikääntyvien vankien mahdolliset toimintarajoitteet sekä huolenpidon tarpeet laitoksen, osaston, toimintojen tai yhdyskuntaseuraamuksen palvelupaikan valitsemisen yhteydessä. (Rikosseuraamuslaitos 2015: 39.) Käytännössä viranomaisten velvollisuus tukea ja edistää yhdenvertaisuutta tapahtuu huomioimalla syrjinnän vaarassa olevien yksilöiden ja ryhmien tarpeet sekä varmistamalla, että käytännöt ja säännöt eivät aiheuta tai mahdollista syrjintää. Rikosseuraamuslaitoksen suunnitelman mukaan viranomaisten mahdollisuutta edistää ja turvata yhdenvertaisuutta voidaan kehittää esimerkiksi tiedotuksilla tai henkilöstökoulutuksilla. Edellytyksenä yhdenvertaisuuden edistämiseksi on viranomaisten vuorovaikutustaidot. Suunnitelman toimenpiteitä ja niiden vaikutuksia on tarkoitus seurata ja arvioida säännöllisesti. Seurannasta ja arvioinnista vastaa Rikosseuraamuslaitos, mutta konkreettisemmin toimenpiteitä valvoo nimetty vastuhenkilö, jonka tehtävänä on tietyn vähemmistön yhdenvertaisuudesta huolehtiminen. Suunnitelman toimintamalleja yhdenvertaisuuden edistämiseksi arvioidaan, joka toinen vuosi henkilöstölle suunnatuilla kyselyillä. Kyselyillä kartoitetaan sekä tietoja vähemmistöjen tilanteesta, että toimintamallien käyttöä ja niiden toimivuutta. (Rikosseuraamuslaitos 2015: 39.)

Rikosseuraamuslaitoksen raportissa yhdenvertaisuuden toteutumisesta vuonna 2017 tarkastellaan henkilöstölle suunnattujen kyselyiden tuloksia. Kyselyt lähetettiin vankiloiden ja yhdyskuntaseuraamustoimistojen henkilöstön lisäksi arviointikeskuksien, aluekeskuksien ja koulutuskeskuksen työntekijöille. Kysely suunnattiin myös yhdelle vaihtuvalla ammattiryhmälle, jota tässä tutkimuksessa edustivat pastorit. 79:stä laitoksesta kyselyyn vastasi 35:n laitoksen henkilöstö ja vastausprosentti jäi 44 prosenttiin. (Knuuti & Rissanen 2018: 4.) Melko pienen vastausprosentin takia tulisi huomioida, että tulokset eivät edusta henkilöstöä kokonaisuutena. Vastauksista voidaan

kuitenkin päätellä millaisena kyselyyn osallistuneet kokevat yhdenvertaisuuden toteutumisen rikosseuraamuslaitoksissa.

Ikääntyvien vankien yhdenvertaisuuden toteutumisesta vastaajilla oli erilaisia mielipiteitä. Osa vastaajista kokivat, että ikääntyvien vankien tarpeet huomioidaan hyvin. Vastausten mukaan ikääntyvien vankien huomioiminen onnistui sijoittamalla heitä osastoille tai vankiloihin, joissa vangit pääsivät käyttämään helpommin apuvälineitä. Toisaalta osa vastaajista kokivat haasteita liikuntarajoitteisten ikääntyvien vankien sijoittelussa, sillä esteettömistä tiloista oli pulaa. Rangaistusajan suunnittelussa koettiin huomioiva ikääntyvien erityistarpeita, mutta vastaukset viittasivat epävarmuuteen, siitä että onko huomioiminen riittävällä tasolla. (Knuuti & Rissanen 2018: 9,15,21.)

6 Opinnäytetyön tarkoitus ja toteutus

Opinnäytetyön tarkoituksena on kartoittaa vankilan työntekijöiden gerontologista osaamista ja selvittää mitä haasteita työntekijät ovat kokeneet työskennellessään ikääntyvien vankien kanssa. Pyrkimyksenä on muodostaa käsitys vankilan työntekijöiden gerontologisen osaamisen kehityskohteista ja tuottaa aiheesta opas työntekijöiden käyttöön.

Opinnäytetyön tavoitteena on vankilan työntekijöiden osaamisen lisääminen ikääntyvien vankien yhdenvertaisuuden turvaamiseksi. Opinnäytetyön välillisiä hyödynsaajia ovat vankiloiden työntekijät. Perimmäiset hyödynsaajat ovat puolestaan ikääntyvät vangit, sillä työntekijöiden osaamisen kehittämällä vaikutetaan vankien yhdenvertaisuuden toteutumiseen.

Opinnäytetyötämme ohjaavat tutkimuskysymykset ovat:

1. Minkälaista gerontologista osaamista on vankilan työntekijöillä?
2. Minkälaisia haasteita vankilan työntekijät kohtaavat ikääntyvien vankien kanssa työskentelyssä?

6.1 Opinnäytetyön tyyppi

Opinnäytetyömme on pääpiirteittäin tutkimuksellinen. Tutkimuksellisella opinnäytetyöllä tarkoitetaan sitä, että työssä käytetään tutkimusmenetelmiä, kerätään tietoja ja kuvataan esimerkiksi haastatteluaineistoa. Tutkimuksellisessa opinnäytetyössä noudatetaan menetelmällisiä sääntöjä ja vaatimuksia. Tutkimustyön ominaisuuksia ovat tiedon yhteisöllisyys mikä tarkoittaa sitä, että tieto on kaikille yhteistä, puolueettomuus eli pyrkimys objektiivisuuteen subjektiivisuuden sijaan, sekä tiedon ja toiminnan kriittinen tarkastelu, jolla tarkoitetaan työskentelyn avoimuutta, läpinäkyvyyttä sekä sääntöjen noudattamista. Tutkimuksellisen toiminnan tarkoituksena on tuottaa uutta tietoa, mikä mahdollistaa tiedon hyödyntämisen. (Salonen 2013: 9–10.) Noudatamme

opinnäytetyössämme laadullisen tutkimuksen menetelmiä, kuvailimme haastatteluaineistoa, tuloksia, analyysia ja johtopäätöksiä, joilla pyrimme muodostamaan uutta tietoa yhteiseen käyttöön. Opinnäytetyössä noudatetaan eettisiä ja laadullisia periaatteita sekä yleisiä tutkimustoiminnan sääntöjä.

Tiedon keruun ja tarkastelun lisäksi toteutamme oppaan työntekijöiden käyttöön, mikä tarkoittaa sitä, että työssämme on myös toiminnallisen opinnäytetyön piirteitä. Toiminnallisen opinnäytetyön tarkoituksena on luoda käytännön työn tueksi konkreettinen tuotos. Toteutustavaksi lopulliseen tuotokseen valittiin opas, joka on tehty sähköiseen muotoon. Opinnäytetyömme toiminnallisen osuuden tutkimuksellisessa selvityksessä teimme laadullisen tutkimuksen. Toiminnallisista piirteistä huolimatta, opinnäytetyön pääpaino on sen tutkimuksellisessa osuudessa. Pääpainon valitseminen auttaa rajamaan työmäärää kohtuulliseksi. (Vilka & Airaksinen 2003: 9,56,57.)

6.2 Laadullinen tutkimus

Laadullisessa tutkimuksessa tutkitaan toiminnan merkitystä ja tarkoitusta. Eli perehdytään tutkittavan ilmiön aiheuttamiin tunteisiin ja ajatuksiin. Kvalitatiivista tutkimusta pidetään yhtenä tapana tutkia ihmistä ja elämää, joka sisältää monia erilaisia aineistonkeruu- ja analyysimenetelmiä. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2009: 3,5.) Aineistonkeruumenetelmät koostuvat erilaisista tavoista ja aineistokeruun valinta riippuu tutkimuskysymyksestä ja tutkimustyön tarkoituksesta (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2009: 47).

Laadullisessa tutkimuksessa analyysi rakentuu kahdesta eri vaiheesta. Havaintojen pelkistämisestä, eli tarkasteluvaiheessa huomioidaan vain olennaiset asiat, jotka ovat teoreettisen viitekehyksen ja kysymyksenasettelun kannalta tärkeitä. Toinen vaihe on arvoituksen ratkaiseminen, joka tarkoittaa, että laadittujen johtolankojen ja vihjeiden pohjalta tehdään merkityksen tulkinta tutkittavasta ilmiöstä. (Alasuutari 2011: 40, 44.) Laadullisessa tutkimuksessa tärkeää on hypoteesittomuus, eli tutkittava ei arvaile etukäteen jo minkälaisia tuloksia mahdollisesti voi saada. Tutkimuksessa kuitenkin oletetaan oppivan jotain uutta ja tutkimuskohteesta muodostetut ennako-oletusten muuttuvan ja avaavan uusia näkökulmia tutkimuksen edetessä. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2009: 13–14.)

6.3 Puolistrukturoitu teemahaastattelu

Valitsimme aineistonkeruumenetelmäksi ryhmämuotoisen teemahaastattelun. Haastattelu on yleinen tiedonhankinnan keino, joka soveltuu erilaisiin tarkoituksiin. Tutkimuksen osapuolet kokevat haastattelun usein miellyttäväksi ja metodi muistuttaa arkisia käytäntöjä ja keskusteluita. (Hirsijärvi & Hurme 2009: 11.) Teemahaastattelu pohjautui valittuihin teemoihin, joista haastatteluissa keskusteltiin. Opinnäytetyön haastattelurunko (ks. liite 1) jakautui tutkimuskysymysten mukaan kahteen osaan. Työntekijöiden gerontologista osaamista kartoittava, rungon ensimmäinen osa, jakautui viitekehyksen pohjalta muodostettuihin teemoihin. Teemat liittyivät ikääntyvän vangin määritelmään ja ominaispiirteisiin, sekä ikääntyvien tarpeiden huomioimiseen ja toimintakyvyn tukemiseen. Haastattelurungon toinen osa muodostui avoimesta kysymyksestä, jolla pyrittiin selvittämään työntekijöiden kokemia haasteita työskennellessä ikääntyvien vankien kanssa.

Teemahaastattelussa keskitytään haastateltavien tulkintoihin, kokemuksiin ja ajatuksiin tietyistä teemoista. Tärkeää on myös haastattelun vuorovaikutuksellisuus ja sen myötä syntyneet merkitykset ja ajatukset. Haastattelu ei ole täysin strukturoitu, mikä tarkoittaa sitä, että kysymykset ovat kaikille samat, mutta tarkkaa muotoa ja järjestystä kysymyksillä ei ole. (Hirsijärvi & Hurme 2009: 48.) Ryhmähaastattelujen jälkeen koimme tarpeelliseksi saada tarkennusta ryhmähaastatteluista nousseeseen teemaan, joten järjestimme yhdelle työntekijälle teemamuotoisen puhelinhaastattelun. Kaiken kaikkiaan haastattelimme yhteensä seitsemää henkilöä, kahdesta eri vankilasta.

Haastattelututkimuksen keskiössä olivat työntekijät, joilla oli kokemusta ikääntyvistä vangeista ja jotka olivat kiinnostuneita kertomaan ajatuksistaan. Lähetimme kahteen vankilaan haastattelukutsut (ks. liite 2), joissa kerroimme opinnäytetyöstämme ja haastattelun aiheesta. Yksi vankiloista oli suljettu ja toinen oli avovankila. Ilmaisimme yhteyshenkilöille toiveemme haastatella eri ammattikuntien edustajia kerätäksemme monipuolisemman haastatteluaineiston. Ilmoitimme myös sopivasta haastateltavien ryhmäkoosta. Haastattelut olivat vapaaehtoisia ja ilmoittautuminen oli kaikille avointa. Avoimen ilmoittautumisen tarkoituksena oli saada sellaisia haastateltavia, joilla oli kiinnostusta, kokemuksia ja ajatuksia aiheeseen liittyen.

Valitsimme yksilöhaastattelujen sijaan ryhmämuotoisen haastattelun. Ryhmähaastattelu sopii sellaiseen tilanteeseen, jossa kiinnostuksena on selvittää kollektiivinen näkemys, haaste tai ilmiö. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2012: 57.) Ryhmähaastattelu soveltui tutkimustarkoituksiimme juuri siksi, että yksittäisten ihmisten kokemusten lisäksi halusimme selvittää jaettuja merkitysrakenteita, kokemuksia ja asenteita. Meitä kiinnosti myös ryhmämuotoisen vuorovaikutuksen myötä syntyneet merkitykset ja yhteiset tulkinnat aiheesta. Ryhmähaastattelussa haastattelijan rooli on yksilöhaastatteluun verrattuna erilainen, haastattelemisen sijaan tarkoituksena on keskustelun aikaansaaminen ja johdatteleminen teemoihin. (Hirsijärvi & Hurme 2009: 61.) Muiden etujen lisäksi ryhmähaastattelulla saadaan yleensä nopeasti ja kattavasti tietoa useammalta henkilöltä. Haastattelun analyysin kannalta, ryhmien ei tulisi olla suuria. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2012: 57). Määritimme haastateltavien enimmäismääräksi 4 henkilöä.

Molempien vankiloiden ryhmähaastatteluihin osallistui kolme haastateltavaa. Haastateltavilla oli keskenään erilaiset koulutustaustat ja työtehtävät. Ennen haastattelua pyysimme osallistujia allekirjoittamaan haastattelusuostumuksen ja varmistimme, että osallistujat olivat tietoisia ehdoista ja heidän oikeuksistaan. Selvensimme vielä haastattelun tarkoituksen sekä keston ja kannustimme osallistujia keskustelemaan vapaamuotoisesti keskenään. Sovimme ennen haastatteluja tehtäväjaosta, jossa toisella meistä oli päävastuu haastattelemisesta ja toisella muistiinpanojen kirjaamisesta. Alussa kerroimme suullisesti haastattelun tarkoituksesta ja kestosta. Saimme suostumuksen suullisesti ja myöhemmin kirjallisen suostumuksen sähköisesti. Kaikki haastattelut nauhoitettiin litterointia varten.

6.4 Analyysi

Käytimme tutkimusaineistomme analyysissä sisällönanalyysiä. Sisällönanalyysi on analyysimenetelmä, jota voidaan käyttää kaikissa laadullisissa tutkimuksissa. Sisällönanalyysissä rajataan ilmiö, joka on tutkimuksen tarkoituksen ja tutkimuskysymysten kannalta olennaista. Analyysillä pyritään sanallisesti kuvaamaan tutkittavaa ilmiötä ja tiivistämään se selkeään muotoon. (Tuomi & Sarajärvi 2009: 92,108.) Koska työntekijöiden osaamista kuvaava teemahaastattelun osio perustui teoreettiseen viitekehukseen, toteutimme analyysin teorialähtöisesti eli deduktiivisesti.

Teorialähtöisessä analyysissä käytetään aikaisempaa tieteellisesti tutkittua teoreettista viitekehystä. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Työntekijöiden haasteita kuvaavaa aineistoa analysoimme aineistolähtöisesti eli induktiivisesti, sillä kysymys oli avoin eikä se pohjautunut teoreettiseen viitekehukseen. (Tuomi & Sarajärvi 2012, 113.)

Litteroimme nauhoitetun haastatteluaineiston sanatarkasti, mutta emme käyttäneet siinä erikoismerkkejä. Luimme litteroinnit huolellisesti läpi ja jaoimme aineiston kahteen osaan tutkimuskysymysten mukaan. Teorialähtöisessä sisällönanalyysissä rakennetaan teoriaan pohjautuva analyysirunko, johon aineistoa luokitellaan ja kategorisoidaan. (Tuomi & Sarajärvi 2012, 113.) Aineiston ryhmittelyyn helpottamiseksi teemat voidaan järjestää kvantifioinnilla, esimerkiksi taulukoinnilla. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2012: 105). Työntekijöiden gerontologista osaamista käsittelevää osiota ryhmittelimme haastattelurungon teemojen mukaan taulukkoihin.

Myös työntekijöiden haasteita käsittelevää aineistoa taulukoitiin, mutta aineistolähtöisesti. Induktiivinen aineiston analyysi koostuu aineiston pelkistämisestä, ryhmittelystä ja teoreettisten käsitteiden luomisesta. Aineiston pelkistämällä tarkoitetaan prosessia jossa, analysoitavasta materiaalista kuten litteroidusta haastatteluaineistosta karsitaan tutkimuskysymysten kannalta epäoleellinen tieto sekä tiivistetään ja pilkotaan oleellinen tieto. Tutkimuksen kannalta oleellinen tieto voidaan jakaa alaluokkiin sekä poimia tekstiaineistosta ilmiötä tiivistävät ilmaukset. Aineiston ryhmittelyssä alkuperäinen tieto tarkastellaan huolellisesti ja etsitään aineistoista samankaltaisuuksia ja yhteneviä käsitteitä. Aineiston käsitteet ja ilmiöt ryhmitellään ja jaetaan luokkiin. (Tuomi & Sarajärvi 2009: 108.) Merkitsimme litterointidokumentteihin eri teemat eri väreillä, jotta teema-alueet erottuisivat toisistaan. Tämän jälkeen tiivistimme samoja teemoja edustavia ilmauksia ja jaoimme ne taulukkojen eri osioihin. Aineistolähtöisessä analyysissä ryhmittelyn jälkeen aineistosta erotetaan ja valikoidaan tutkimuksen kannalta olennainen tieto, josta muodostetaan teoreettisia käsitteitä. Aineistolähtöisessä analyysissä yhdistelemällä käsitteitä ja rakentamalla niistä malli, käsitejärjestelmä tai teemat pyritään saamaan vastaus tutkimuskysymyksiin. (Tuomi & Sarajärvi 2009: 109–112.) Pelkistämisen ja taulukoinnin avulla muodostimme työntekijöiden keskeisiä haasteita kuvaavia käsitteitä ja teemoja.

6.5 Opinnäytetyön luotettavuus ja eettisyys

Laadullisessa tutkimuksessa ei ole yhtä ainoaa ohjetta luotettavuuden arvioinnille, vaan tutkimus arvioidaan kokonaisuutena. (Tuomi & Sarajärvi 2018: 160–161.) Haastattelututkimusta varten tutkimuslupaa ei ollut tarpeenmukaista hakea, koska tutkittavana olivat vankilan henkilökunta eikä vangit. Yhteyshenkilöiden ohjeistuksen mukaan tutkimusluvan sijaan riittää henkilökunnan oma suostumus haastatteluun osallistumisesta. Luotettavuuden kannalta aineiston tallennusmenetelmät kerrotaan etukäteen ja haastatteluun varattu aika ennen kuin tutkittava allekirjoittaa sopimuksen. Osallistumis päätökseen saattaa vaikuttaa myös tutkimuksen vievä aika tutkittavalta. (Kuula 2006: 106.) Hyvä tieteellinen käytäntö toteutuu avoimuudella ja vastuullisuudella myös tutkimusten tulosten tallentamisessa, julkaisemisessa sekä arvioinnissa (Tenk 2012: 6). Haastattelun alussa kerroimme tutkittavalle ryhmälle, että äänitämme haastattelun kahdella puhelimella, joissa on nauhoitukseen tarkoitettut sovellukset ja haastatteluun on varattu tunnin verran aikaa. Tutkimuksen luotettavuutta lisää aineistonkeruu- ja analyysimenetelmien kuvaus sekä tulosten käsittelyssä anonymiteettisyyden noudattaminen. Kuvaamme vastuullisesti, luotettavasti sekä yksityiskohtaisesti opinnäytetyön suunnittelun, toteutuksen ja raportoinnin vaiheet. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2009: 23.) Hyvän tieteellisen käytännön noudattaminen on ainoa tapa luoda tutkimukselle luotettavuutta ja uskottavuutta. Toteutimme opinnäytetyössämme tutkimusetiikan tieteellisiä periaatteita soveltamalla kriteerien mukaisia ja eettisesti kestäviä tiedonhankinta- ja arviointimenetelmiä. Tutkimuksessa kunnioitettiin muiden tutkijoiden saavutuksia viitaten asiaankuuluvasti heidän julkaisujaan ja noudattaen tekijänoikeuksia. (Tenk 2012: 6.)

Vankilan työntekijöiden haastatteluissa korostimme rehellisyyttä ja huolellisuutta tiedottamalla kirjeitse tutkimuksesta. Jokainen haastatteluun osallistuva allekirjoitti suostumuslomakkeen, jossa kerrottiin tutkimusetiikan noudattamisesta, tietosuojasta tulosten käytöstä, sekä mahdollisuudesta kieltäytyä tutkimukseen osallistumisesta. (Tutkimusetiikka 2019.) Tutkimusaineistoa käsitellemme luottamuksella, joka tarkoittaa oikeanlaista hävittämistä opinnäytetyön valmistuttua, aineiston hyödyntämistä vain sovittuun tutkimukseen sekä vaitiolovelvollisuutta tutkittavien henkilöllisyydestä. (Mäkinen 2006:148.) Haastateltavalla on mahdollisuus keskeyttää haastattelu, mikäli hän kokee siihen tarvetta. Vankilan työntekijöiden ryhmähaastattelussa haastateltavat

ilmoittivat ennen haastattelun aloittamista, että kutsu työtehtävään saattaa tulla ja haastattelu keskeytyy yhden tutkittavan osalta. (Mäkinen 2006: 95.)

Haastattelussa voi ilmetä ongelmia antamalla rajaton mahdollisuus kertoa haastateltavalle tutkittavasta aiheesta (Mäkinen 2006: 96). Opinnäytetyössämme käytimme puolistrukturoitua teemahaastattelua, joka ohjaa haastateltavia tavoitteellisemmin tutkittavaan aiheeseen. Haastatteluun osallistuvan motivaatiolla on vaikutusta haastattelun onnistumiseen. Yhteishenkilön kanssa sovimme, että hän välittää haastattelukutsut vankilan työntekijöille sekä tiedottaa meille haastatteluun ilmoittautuneista. Näin varmistimme, että tutkittavat osallistuivat tutkimukseen omasta vapaasta tahdosta ja olivat etukäteen perehtyneet mihin tutkimukseen osallistuvat. Puoliväkinen lupautunut haastateltava saattaa heikentää haastattelun onnistuvuutta. (Eskola & Vastamäki 2001: 37.)

7 Tutkimuksen tulokset

Tulokset jakautuvat tutkimuskysymysten mukaan kahteen eri kategoriaan. Ensimmäisessä osassa tarkastelemme tuloksia työntekijöiden gerontologisesta osaamisesta. Työntekijöiden osaamiseen liittyvät tulokset jakautuvat seuraaviin teemoihin: ikääntyvän vangin määrittely, Ikääntyvien vankien ominaispiirteet, sekä ikääntyvien vankien toimintakyvyn huomioiminen ja tukeminen. Tulosten toinen kategoria ilmentää työntekijöiden kokemia haasteita ikääntyvien vankien kanssa työskennellessä. Toinen kategoria jakautuu kolmeen teemaan, jotka ovat: työntekijöiden palvelujärjestelmätuntemuksen puute, lomapäiviin liittyvät haasteet sekä ikääntyville vangeille suunnatun toiminnan haasteet.

7.1 Ikääntyvän vangin määrittelmä

Työntekijöiden määritelmät ikääntyvän vangin iästä vaihtelivat työntekijä- sekä vankilakohtaisesti. Ikääntyvän vangin katsottiin olevan yli 35, yli 40, yli 45 tai yli 55-vuotias. Yhden vastaajan mukaan ikääntyväksi vangiksi voisi katsoa ennen 60-lukua syntyneet eli yli 60 vuotiaat.

Jos se on plus viiskyt viis ja siitä ylöspäin rupeaa olemaan jo vähän ehtoon puolella.

Kyl mä miellän sen plus kolkyt plus kolkyt viis vuotiaista ylöspäin koska siinä vaiheessa aletaan rauhottuu ja pakko lopettaa toi roinan veto.

Suurimmalla osalla työntekijöistä oli sellainen havainto, että ikääntyvien vankien ikäraja on alhaisempi kuin siviilissä asuvilla ikääntyvillä. Usean haastateltavan mielestä ikääntyminen ilmeni nimenomaan fyysisen kunnon rapistumisena ja haastateltavien mielestä vankien fyysinen ikä usein osoittautui kronologista ikää vanhemmaksi. Iältään yli 65-vuotiaita vankeja vankiloissa kerrottiin olevan, mutta vain vähän.

Meillä on tällä hetkellä sellainen ikäryhmä, jossa on just + 40 ja siellä on vanhin taitaa olla tuossa siinä syntynyt 44 eli jo ikäihminen oikeesti. [--] Jos verrataan siviilipuolen ikäihmisiin ja vanhushoittoon niin kyllä täällä se ikäraja on paljon alhasempi.

7.2 Ikääntyvien vankien ominaispiirteet

Keskustellessa ikääntyvien ja nuorien vankien eroista vastaukset olivat keskenään erilaiset ja jakautuivat kahteen vastaustyyppiin. Osalla haastateltavista oli sellainen näkemys, että ikääntyvien ja nuorempien vankien välillä ei ollut suurta eroa. Yhden haastateltavan mielestä vankien ominaisuudet ovat täysin yksilökohtaisia eivätkä liity ikään. Erityisesti avovankilassa katsottiin psyykkisen ja fyysisen kunnon olevan keskeisessä asemassa iän sijaan.

Se on samalla viivalla kuin muutkin vangit. [--] Avolaitoksessa on työvelvoite. Jos ei pärjää täällä, niin sit on mietittävä laitossijoitusta toiseen paikkaan. Se ikä ei ole kriittinen kynnyksysymys.

No mä lähinnä ajattelin sen toiminnan ja tekemisen ja työkyvyn kannalta, niin ku sen korvaushoitokaverin tai 70 plus ihminen niin siinä ei oo eroo että jos siinä on toisella se, että alkaa fysiikka hidastuu iän takia ja toisella päihteitten käytön takia.

Toisenlainen vastaustyyppi ilmensi laajemmin työntekijöiden käsitystä ikääntyvien ja nuorempien vankien eroista. Useiden työntekijöiden mielestä ikääntyvien vankien suhtautuminen vankeuteen ja kiinnostuksen kohteet ovat erilaisia kuin nuoremmilla vangeilla. Ikääntyvien vankien koettiin suhtautuvan asiallisemmin vankeuteen ja olevan nuorempia kiinnostuneempia omasta terveydestä ja hyvinvoinnista.

Ne joilla se on semmoinen menovaihe jo ohi niin ne ovat sitoutuneempia ja heidän kanssa on helpompi toimia ja luottaa. Ne sitoutuvat toimintaan ja kantavat vastuuta eikä ryhmissä oikein tartte puuttua moneenkaan asiaan.

Vanhemmat miehet ovat usein tajunneet sen elämän rajallisuuden, että ne eivät halua kuolla täällä. Kun ne sinnittelevät ja koittavat pärjätä täällä niin ehkä kerkeää siellä siviilissä tehdä jotain kivaa. [--] Pienestä punaisesta mökistä haaveilevat jotkut. Että villasukat jalassa pääsevät istumaan terassilla.

Ikääntyvillä vangeilla on haastateltavien mukaan yhteisöllisyyttä osastoilla, mutta nuorempia enemmän yksinoloa omissa huoneissa. Kysyttäessä ikääntyvien vankien sosiaalisista suhteista vankilan ulkopuolella, työntekijät olivat sitä mieltä, että ikääntyvillä vangeilla oli nuorempiin verrattuna heikompi yhteys vankilan ulkopuolisiin verkostoihin.

On ollut tilanteita, kun miehet ovat vaimonsa tappaneet niin heillä sitten katkesi välit lapsiinkin. Osaa eivät halua lapset nähdä tai sitten itse vangit häpeävät asiaa niin, että eivät haluakkaan itse olla yhteydessä.

Jos he ovat suurimman osan elämästä eläneet ryyppy- tai rikollisporukoissa niin ei heillä välttämättä edes ole elossa olevia kavereita.

Alkoholitaukkoisilla, esim. sellaisilla, jotka ovat ryyppykaverinsa tappaneet niin ei heillä ole minkäänlaista yhteyttä siviiliin. Ei ole puhelinsoittoja.

7.3 Ikääntyvien vankien toimintakyvyn huomioiminen ja tukeminen

Toimintakyvyn seuraaminen ja kunnon heikkenemisen tunnistaminen kuuluu haastateltavien mielestä heidän työhönsä, mutta toimintakyvyn muutoksia on välillä vaikea huomata. Joillakin vastaajista oli kokemusta siitä, että muut vangit olivat ilmoittaneet, jos toisen vangin toimintakyvyssä oli tapahtunut muutoksia.

Perushygienian huolehtiminen on semmonen et sen muutoksesta saattaa näkyä lamaaneminen tai muu kunnon heikentyminen. Se muuttuu niin että se toiminta ei ole sitä mitä se ei ollut ennen. Pienemmissä osastoissa tämän toki huomaa paljon helpommin kuin suuremmissa. Sairauskohtaukset saattavat jäädä huomaamatta suuremmissa paikoissa.

Muut vangit antavat välillä vinkkejä muista. Ne tuntevat niin hyvin toisensa, että osoittavat huolta toista kohtaan. Ei ole mitenkään harvinaista.

Toki nämä vanhemmat vangit saattavat olla vaatimattomampia. Eivät halua tehdä itsestään numeroa.

Työntekijöiden mukaan ikääntyvillä psyykinen hyvinvointi voi heikentyä samalla tavalla kuin muullakin vankilan väestöllä. Psykkisten ongelmien ilmaantuessa työntekijät saattoivat kuitenkin kokea ammattitaidon riittämättömyyttä.

Samalla tavalla kuin kaikilla muillakin. Tietysti se, että pääsee asioista puhumaan ja keskustelemaan niini, se nyt on monta kertaa voi olla ihan hyvä.

Jos on psyykkisiä ongelmia niin ei meidän osastolla ammattitaito riitä. Se yhden tilanne ei saisi myöskään muiden kuntoutumista häiritä.

Työntekijöiden mielestä vankiloissa saattaa tulla raja vastaan, jolloin todella heikkokuntoista vankia ei voida enää pitää osastolla. Avovankilassa olemisen

edellytyksenä on kyky suorittaa työvelvoitetta. Suljetussa vankilassa on selvittävä päivittäisistä toiminnoista kuten huolehtimaan omasta hygieniasta, käymään vessassa. Jos vanki ei pysty selviytymään itsenäisesti, vankiterveydenhuolto tekee päätöksen, sijoitetaanko vanki sairaalaosastolle vai puretaanko vankituomio.

Vuodepotilaita meil ei sit voi olla. Osastolla pitää pystyä huolehtimaan hygieniasta ja käymään vessassa. Muuten se on vankisairaalapaikka tai vankituomion purku. Mutta arkitoiminnoista täytyy siis selvitä. Että ruokajonoon ei aina tarvitse jaksaa kävellä, se voidaan järjestää, että osastolle tulee ruoka ja ne kanttiinista ostokset. Se on tärkeää, että pystyy itsenäisesti käymään vessassa.

Lähes kaikilla haastateltavilla oli kokemuksia muistisairaista vangeista. Osa työntekijöistä kokivat, että psyykkiset ongelmat sekä muistiin liittyvät ongelmat saattavat vaikeuttaa arkea osastoilla. Haasteista huolimatta, erityisesti suljetussa vankilassa muistisairaita pyritään tukemaan ja pitämään osastoilla. Osa vastaajista kertoivat tukevan muistisairaita esimerkiksi muistuttamalla sekä muistutusten kirjoittamisella lapuille.

Kyllä ne näihin ryhmiin osallistuvat. Aina välillä täytyy muistuttaa. Jos on oikein huono muisti niin ollaan lappuja kirjoitettu. Että kyllä me heitä yritetään pitää mukana. Ja vangit ovat solidaarisia, niin muut käyvät hakemassa ja pitävät huolta siitä, että joku on mukana toiminnassa.

Työntekijöiden vastauksissa ikääntyvien vankien toimintakyvyn ylläpitämisestä ja tarpeiden huomioimisesta oli vankilakohtaisia eroja. Avovankilassa, jossa oli työvelvoite, koettiin että työnteko on keskeinen tekijä toimintakyvyn ylläpitämisessä. Suljetussa vankilassa työntekijät korostivat kuntouttavan työotteen merkitystä toimintakyvyn ylläpitämisessä. Vastaajien mielestä omatoimisuudella ja aktiivisuudella oli suuri laitostumista ehkäisevä ja toimintakykyä ylläpitävä vaikutus.

Meillä patistetaan omatoimisuuteen ja onhan niitä kiukkusia ukkoja, jotka eivät halua mitään, mutta kun ne lähtevät liikkeelle niin ovat sitten kuitenkin tyytyväisiä.

He hyötyvät ehkä eniten terveydenhoidollisesta ja kuntouttavasta toiminnasta.

Työvelvoitteen sijaan suljetussa vankilassa toimintakykyä ylläpidetään erilaisilla aktiviteeteilla. Vastaajien mukaan aktiviteettejä yritetään suunnitella iäkkäämpien vankien kiinnostusten ja tarpeiden mukaisiksi. Osastoilla järjestetään keskusteluryhmiä, toiminnallisia ryhmiä tai tilaisuuksia, joissa vierailevat ulkopuoliset asiantuntijat ja kertovat erilaisista aiheista.

Joo se toki vaihtelee mutta kyllä me kesällä möllyäkin pelataan ja siitä vanhemmatkin tykkäävät. Joskus petankipallon kaivetaan esille.

Nii ja meidän osastolla oli käytössä vanhat valokuvat, joita käytettiin keskusteluryhmissä.

Suljetun vankilan työntekijöiden mukaan osastoilla voidaan tukea ikääntyvää vankia yksilöllisesti. Mielekästä ja kuntouttavaa toimintaa voidaan järjestää huomioimalla vangin voimavaroja ja kiinnostuksia.

Sitten toki yksilöllisiä asioita on voitu tukea kuten eräs oli kalakauppias ja kalakäsittelijä niin verkkoa hän sai täällä tehdä. [--] Se näkyy välillä ulospäin tai tulee keskustelussa esille, että mitä on ennen tehnyt ja mikä kiinnostais.

7.4 Työntekijöiden palvelujärjestelmätuntemuksen puute

Lähes kaikki haastateltavat olivat sitä mieltä, että valvonnan näkökulmasta ikääntyvät vangit eivät ole haaste, sillä heidän kanssansa on helppo toimia ja heidän suhtautumisensa vankeuteen on pääosin asiallinen. Sen sijaan sekä suljetun, että avovankilan työntekijöiden keskuudessa oli kokemusta palvelujärjestelmätuntemuksen puutteellisuudesta. Erityisesti vapautussuunnitelmia tekevät työntekijät olivat sitä mieltä, että he eivät tunne riittävän hyvin ikäihmisten palvelujärjestelmää.

Vapautussuunnitelmia tekevät työntekijät kertoivat, että suunnitelmassa arvioidaan vangin toimintakykyä ja tarpeita sekä otetaan huomioon hänen taloudellinen tilanne, asumistilanne, sosiaaliset verkostot, työllisyys, koulutus sekä palveluiden tarve. Vapauttamissuunnitelmassa pyritään rakentamaan yhdessä vangin ja vankilan ulkopuolisten tahojen kanssa palveluista koostuva verkosto. Tällä voitaisiin tukea vangin vapautumista vankilan ulkopuoliseen elämään. Suunnittelu ja arviointi ei ole kuitenkaan kokonaisvaltaista, vaan siinä on pääpainona sosiaalipuoli, sillä terveydellisen arvion tekee erillään toimiva vankiterveydenhuolto. Vapautumisen suunnittelussa työntekijät

olivat kokeneet haastavaksi ikääntyvien vankien tilanteen arvioinnin ja verkostoyhteyksien rakentamisen puutteellisen palvelujärjestelmätuntemuksen vuoksi.

Ja tämä on se ongelmakohta, kun meillä ei ole tarpeeksi tietoa ja taitoa arvioida sitä ikäihmisen toimintakykyä. Ja sitten kun vanhuksilla on ihan oma puolensa sosiaalihuollossa nii niistä ei ole mitään tietoa. [--] Ja että mitä heillä ois tarjota. Ja tuota tavallaan mitä kaikkea pitää ottaa huomioon, kun tämmönen heikompikuntoinen vanki vapautuu.

Työntekijät kertoivat ottavansa yhteyttä pääosin Kelaan ja sosiaalihuoltoon, eivätkä olleet tietoisia ikäihmisten palveluista.

H: Oletteko olleet yhteydessä kuntien seniorineuvonta- ja palveluohjausyksiköihin?

Ei, ei olla. Ei ollut tietoaakaan näistä tälläisistä. Just näistä palveluista me tarvittaisiin tietoa.

Työntekijöillä on mahdollisuus rakentaa laaja verkostoyhteystyötä vapautuvan vangin sosiaali- ja terveydenhuollon tahojen kanssa. Palveluverkostoon etsitään niin julkisen kuin kolmannen puolen toimijoita.

Siinä on ihan kolmas sektori. Ja verkostotyö on tosi laajaa. Niiden vankien kohdalla, jotka haluavat sitä, että hänen asioita hoidetaan ja hänet polutetaan sinne siviiliin. Semmonen turvallinen laskeutuminen. [--] Miten ikinä saa parhaimman polun siviiliin. Siinä on yleensä päihde ja mielenterveyspalvelut olleet mukana. Kuntoutumispalveluita. Se on hyvin laaja ja hyvin yksilökohtaisesti me se räätälöidään.

Koska nyt ne pääpiirteittäin ne sen ikäiset vangit menevät samalla sabluunalla kuten kaikki muutkin täällä ja se ei mun mielestä oo ihan heidän edun mukaista. Ne tarvitsevat siihen niitä omia palveluita ympärille.

7.5 Lomapäiviin liittyvät haasteet

Muutamit työntekijät olivat myös huomanneet ongelmakohtia ikääntyvien vankien lomapäivien vietossa. Yleinen havainto oli se, että ikääntyvillä vangeilla on nuorempia heikommat vankilan ulkopuoliset sosiaaliset verkostot, minkä johdosta vankien lomapäivien viेतot ovat yksipuolisia. Vankilan ulkopuolella lomapäiviä viettäville ikääntyville vangeilla ei välttämättä ole ystäviä tai lähipiiriä, joidenka luona vierailta ja

majoittua. Niukan sosiaalisen verkoston vuoksi lomien aktiviteetit painottuvat päihteiden käyttöön.

Siinä on välillä haastetta, että joskus näillä miehillä ei ole laisinkaan sosiaalista verkostoa niin heillä ei ole mitään tekemistä lomilla, kun he käyvät siviilissä. Valvottu koevapaus vaatii sen näytön, että ihminen pystyy käymään lomilla. Mutta jos ei ole sosiaalista verkostoa niin nämä vanhemmat vangit päätyvät usein lomilla vaan ryyppäämään. Onneksi diakonialla on vangeille asuntoja, josta voi vuokrata lomille paikka. Joskus näitä ei ole niin he menevät hotelliin.

Joskus työntekijät suunnittelevat vankien kanssa erilaisia asiointeja, joita vanki voisi hoitaa lomilla. Kaikilla ei kuitenkaan ole aina hoidettavia asiointeja lomilla. Vangit saattavat itse kokea, että lomilla on pulaa tekemisestä, minkä vuoksi lomia ei aina pidetä.

Toisaalta aina ei ole mitään asiointia. He itsekin, miettivät ja sanovat että ei ole mitään tekemistä.

7.6 Ikääntyneille vangeille suunnatun toiminnan haasteet

Erityisesti suljetun vankilan työntekijöiden mielestä ikääntyvillä vangeilla on pulaa mielekkäästä tekemisestä myös vankilassa. Koska suljetussa vankilassa ei ole työvelvoitetta vangeille pyritään järjestämään päivittäistä ohjelmaa. Työntekijöiden mukaan ikääntyvät vangit ovat usein kiinnostuneita omasta terveydestä ja esimerkiksi kuntoilu ja liikunta ovat suosiossa heidän keskuudessaan.

Kyllä he pelaavat. Käyvät salilla.

Liikuntaa he yhtä paljon toivoivat kuin nuoremmat.

Työntekijöiden kokemusten mukaan joskus ikääntyviä on vaikea aktivoida, mutta suurimmaksi osaksi vangit ovat kiinnostuneita erilaisista ohjelmista ja osallistuvat niihin. Usean työntekijän mielestä vanhemmille vangeille on vaikeampi keksiä mielekästä tekemistä kuin nuoremmille vangeille.

Siitä on ollut puhetta viime aikoina. Siitä näkökulmasta heille oli vaikeampi keksiä toimintaa kuin nuoremmille. [--] Nuoret lähtevät helpommin mukaan askarteluun ja muuhun, että se on aika haastavaa.

Kun ite on nuori niin on vaikeampi ymmärtää mistä he tykkäävät. Ruoanlaitto oli kova juttu ja sitä toivottiin enemmän. Ja sitten musiikin kuuntelu. Laitoin kajarin ja spotifystä sellaista musiikkia mitä toivottiin. Muuten sitten eivät oikein innostuneet askartelusta.

Varmaan vaikeinta on fiksun toiminnan kehittäminen. Hyvä olisi saada toimintaterapeutti koska voisi keksiä niitä asioita, jotka olisivat kiinnostavia. Joskus vangit ovat sanoneet, että eivät kuitenkaan ole lastentarhassa. Semmoinen miehekäs ja aikuismainen tekeminen mitä voisi vähäisillä voimavaroilla tehdä.

Työntekijöiden keskuudessa oli ymmärrystä aktivoivan tekemisen tärkeydestä. Tekemisen puute nähtiin laitostumista lisäävänä tekijänä. Työntekijät kertoivat yrittävänsä kehittää tekemistä ikääntyville vangeille sopivaksi. Yhtenä haasteena todettiin olevan vankilaympäristön puitteet ja henkilöstöresurssit.

H: Eli oikeanlaisen tekemisen löytäminen on haastavaa?

Nii sellaista mitä voi järjestää näissä puitteissa ja olosuhteissa. Esim. siviilissä voi laittaa papan pyörätuoliin ja lähtee käymään torilla.

Mutta kyllä jotain voi löytää, esimerkiksi kun me hankittiin biljardipöytä niin se innosti montaa. Seitsemän kundia melkein kaikki osallistuivat siihen. Tietenkin kelin mukaan, mutta mitä enemmän ulkona voidaan toteuttaa toimintaa sitä parempi. Toki näihin henkilökuntaresurssit vaikuttavat. Hyvinkin pieni asia voi saada passivoituneen ihmisen ottamaan ensimmäisen askeleen ryhmätoimintaan.

8 Johtopäätökset

Haastatteluiden alussa tarkastelimme työntekijöiden määritelmää ikääntyvistä vangeista. Määritelmän muodostamisen tarkoitus oli johdattaa työntekijöitä haastattelun aiheeseen ja herätellä keskustelua Leigeyn (2014) mukaan ikääntyvän vangin iän määrittäminen ei kuitenkaan ole aina helppoa. Määritelmää vaikeuttaa, se että vangin fyysinen ikä ei välttämättä vastaa kronologista ikää. (Leigey 2014: 43.) Haastattelun tulokset tukivat tätä teoriaa, nimittäin suurin osa työntekijöistä kokivat ikääntyvän vangin olevan jopa alle 50-vuotias. Haastattelutulokset ilmentävät vaihtelevuutta ikääntyvän vangin määritelmässä, sillä muutamien työntekijöiden mielestä ikääntyvinä vankeina voidaan pitää jopa yli 35-vuotiaita. Työntekijät perustelivat näkemyksensä vankien huonolla fyysisellä kunnolla ja sairauksilla, jotka vanhensivat vankien fysiologista ikää. Haastattelutulosten perusteella työntekijöiden käsitykset ikääntymisestä painoutuivat fyysisen kunnan heikkenemiseen eikä ikääntymistä tarkasteltu sosiaalisesta tai psyykkisestä näkökulmasta.

Tarkensimme haastatteliijoille tarkoittamaamme kohderyhmää kysymällä vanhempien ja nuorempien vankien eroista. Tulokset osoittavat, että myös käsitykset iän tuomista muutoksista ja tarpeista vaihtelivat työntekijöiden kesken. Yksi työntekijä ei esimerkiksi nähnyt merkittävää eroa muistisairaalla vanhuksella ja päihteidenkäytön myötä muistiongelmasta kärsivällä nuorella. Monet työntekijät kuitenkin kokivat, että vanhemmilla vangeilla oli nuorempiin vankeihin verrattuna erilaiset kiinnostuksenkohteet, sosiaaliset verkostot, käytöstavat, sekä suhtautuminen omaan tuomioon. Leigeyn (2014) mukaan ikääntyvien vankien sosiaaliset verkostot saattavat olla heikommalla verraten nuorempiin vankeihin. Tämä voi johtua siitä, että välit läheisiin ovat tulehtuneet tai niitä ei ole lainkaan. Ikääntyvien vankien heikot sosiaaliset suhteet voivat näkyä esimerkiksi vierailuiden ja puhelinsoittojen vähäisyytenä. (Leigey 2014: 59-63.) Myös Rikosseuraamuslaitoksen yhdenvertaisuussuunnitelmassa todetaan, että usein ikääntyvät vangit saattavat eristäytyä muista ja kärsiä yksinäisyydestä. (Rikosseuraamuslaitos 2015:39.) Haastattelutulokset olivat samansuuntaisia Rikosseuraamuslaitoksen yhdenvertaisuussuunnitelman kanssa, sillä moni työntekijä oli havainnut, että ikääntyvät vangit olivat nuorempia vankeja useammin omissa oloissaan

ja heillä oli heikommat suhteet vankilan ulkopuolisiin sosiaalisiin verkostoihin. Tulokset eivät olleet kuitenkaan täysin yhteneväisiä, sillä kaikki työntekijät eivät havainneet ikääntyvien vankien sosiaalisten suhteiden poikkeavan nuorempien vankien suhteista.

Rikosseuraamuslaitoksen yhdenvertaisuussuunnitelman mukaan ikääntyvien vankien yhdenvertaisuuden tukemisessa on tärkeä huomioida fyysisten tarpeiden lisäksi myös psyykkiset ja sosiaaliset tarpeet. Yhdenvertaisuussuunnitelmassa sanotaan, että työntekijöiden tulisi ottaa huomioon ikääntyvien tarpeet sekä erityispiirteet järjestelyiden ja vankeusajan suunnittelussa. (Rikosseuraamuslaitos 2015: 39.) Myös yhdysvaltalaisen Adayn ja Krabillin (2014) mukaan vankiloiden toiminnallisten mahdollisuuksien tulisi olla kognitiivisesti ja fyysisesti aktivoivia ja ikääntyville vangeille soveltuvia. Ottamalla huomioon ikääntyvien kiinnostuksenkohteet, voimavarat ja tarpeet toiminnan suunnittelussa voitaisiin vaikuttaa myönteisesti ikääntyvienvankien hyvinvointiin ja edistää yhdenvertaisuutta. (Aday & Krabill 2014: 73–74.) Työntekijät kertoivat, että vankiloissa vangeille suunnatuilla ohjelmilla ja aktiviteeteillä pyritään tukemaan heidän toimintakykyään. Suljetun vankilan työntekijöiden mukaan heidän osastoissaan toimittiin kuntouttavasti ja voimavaralähtöisesti. Omatoimisuuden korostaminen oli yksi keskeisistä osaston tavoista tukea ikääntyviä vankeja. Voimavaralähtöisyys näyttäytyi työntekijöiden pyrkimyksenä löytää vangille sopivaa aktiviteettia perustuen vangin omiin vahvuuksiin ja kiinnostuksen kohteisiin, kuten esimerkiksi haastattelussa mainitun vangin kalaverkon punontaan. Vankilan työntekijöiden voimavaralähtöinen työote toimii osoituksena heidän osaamisestaan, sillä gerontologisessa työssä korostuu voimavara- ja asiakaslähtöinen ihmiskäsitys. Työhön kuuluu yksilöllisen tarpeiden huomioiminen ja niiden tukeminen. (Mikkola ym. 2014.) Haastattelutuloksista päätellen työntekijöillä on valmiuksia ja osaamista kehittää ikääntyville vangeille sopivaa toimintaa, mistä esimerkkejä ovat kiinnostuksen kohteisiin perustuvat keskusteluryhmät, vanhojen valokuvien käyttö ryhmätoiminnoissa sekä sopivan tasoisen liikunnallisen aktiviteetin järjestäminen kuten mölkyn tai petangin pelaaminen. Tulokset ilmensivät enemmän tietoa suljetun vankilan työntekijöiden osaamisesta ja aineisto avovankilan osaamisesta jäivät kapea-alaiseksi. Tästä syystä johtopäätökset ikääntyvien vankien toimintakyvyn tukemisesta painottuvat suljetun vankilan työntekijöiden haastatteluun.

Rikosseuraamuslaitoksen yhdenvertaisuussuunnitelman mukaan ikääntyvien vankien yhdenvertaisuuden tukemisessa on tärkeä huomioida fyysisten tarpeiden lisäksi myös psyykkiset ja sosiaaliset tarpeet (Rikosseuraamuslaitos 2015: 39). Alasen ja Leinosen (2011) mukaan psyykkiset muutokset vaikuttavat ikäihmiseen muuta väestöä voimakkaammin (Alanen & Leinonen 2011). Haastattelutulosten perusteella työntekijät pyrkivät tukemaan ikääntyvien vankien psyykkistä hyvinvointia keskustelemalla ja kuuntelemalla. Suljetun vankilan haastattelusta ilmeni, että kuntouttavalla työotteella pyrittiin tukemaan myös kognitiivista toimintakykyä, muistuttamalla tai kirjoittamalla lappuja muistintukemiseksi. Työntekijät kykenivät tietyllä tasolla huomioimaan ikääntyvien vankien psyykkisen toimintakyvyn, mutta he kokivat, ettei heidän ammattitaitonsa ole välttämättä riittävä psyykkisten ongelmien ilmentyessä. Leigey (2014) sanoo, että ikääntyvien vankien psyykkisen terveyden tukeminen saattaa jäädä riittämättömäksi mielenterveysongelmiin liittyvän stigman ja henkilökunnan puutteellisen osaamisen vuoksi (Leigey 2014: 55–56).

Työntekijöiden kokemat haasteet vaihtelivat vankiloittain. Ikääntyvien palvelujärjestelmätuntemuksen puute oli ainut haaste, joka ilmeni molempien vankiloiden haastatteluista. Koska vankiloissa ikääntyvien osuus on suhteellisen vähäinen, on ymmärrettävää, että työntekijöillä ei ole kattavaa käsitystä ikääntyvien palvelujärjestelmästä. Myös Leigey (2014) oli huomannut, että vankilajärjestelmät, niiden käytännöt ja toimintamallit eivät ole suunniteltu huomioimaan ikäihmisten tarpeita (Leigey 2014: 43). Enemmistö työntekijöistä olivat kuitenkin tietoisia omista puutteistaan palvelujärjestelmäosaamisessa ja olivat itse halukkaita huomioimaan ikääntyviä vankeja paremmin. Sekä, avovankilan että suljetun vankilan työntekijät ilmaisivat tarvitsevansa käytännöllistä tietoa vankilan ulkopuolisista tahoista, joiden kanssa ikääntyvien vankien vapautumista voitaisiin suunnitella. Haastattelujen pohjalta muodostui sellainen käsitys, että vangin vapautumista suunnitellaan yksiköllisellä tasolla ja työntekijä voi rakentaa laajasti sekä luovasti vangin palveluverkoston. Työntekijöiden osaamista voidaan tässä yhteydessä pitää puutteellisena, koska gerontologisen osaamisen näkökulmasta ikäihmisten tarpeisiin tulee kiinnittää huomioita myös yhteisö- ja yhteiskuntasuunnittelun tasolla ja tukea niitä riittäväillä palveluilla (Vanhuus ja hoidon etiikka 2008: 7,9). Koska työntekijöiden palvelujärjestelmätuntemuksen puutteet ilmenivät molempien vankien haastatteluista, valitsimme oppaan aiheeksi ikäihmisten palvelujärjestelmän.

Suljetussa vankilassa työntekijät kokivat ikääntyville tarkoitettujen palveluiden lisäksi muitakin haasteita. Vaikka Rikosseuraamuslaitoksen yhdenvertaisuussuunnitelman mukaan ikääntyvien vankien tasavertaisuutta pyritään edistämään huomioimalla heidän tarpeensa kokonaisvaltaisesti. Haastatteluista ilmeni, että on vaikea järjestää vankien lomapäiville sellaista tekemistä, joka voisi ehkäistä esimerkiksi päihteisiin sortumisen. Ikääntyvien vankien heikko sosiaalinen verkosto asettaa omat haasteensa majoittumiselle lomapäivien ajaksi. Havainnot ikääntyvien vankien heikoista sosiaalisista verkostoista ilmenevät myös Rikosseuraamuslaitoksen yhdenvertaisuussuunnitelmassa, jossa todetaan, että ikääntyvät vangit saattavat eristäytyä muista ja kärsiä yksinäisyydestä. (Rikosseuraamuslaitos 2015:39.)

Vaikka työntekijät olivat tietoisia lomapäivien viettoon liittyvistä hankaluuksista, he kokivat, että heidän toiminnallaan on vähän merkitystä tilanteen muuttamiseksi. Työntekijöiden mukaan myös vangit olivat tietoisia lomapäivien viettoon liittyvistä ongelmista, mutta eivät kokeneet aina voivansa vaikuttaa asiaan. Haaste osoittautui hankalammaksi kuin työntekijöiden palvelujärjestelmätuntemuksen puute, sillä lomapäiviin liittyvät ongelmat olivat monitasoisemmat eivätkä liittyneet pelkästään työntekijöiden gerontologiseen osaamiseen. Haasteen moniulotteisuudesta huolimatta, päätimme huomioida kyseisen ilmiön oppaan sisällön suunnittelussa. Lomapäivien viettoon liittyvät vaikeudet huomioimme oppaassa kartoittamalla erilaisia toimijoita, jotka voisivat tukea vankeja lomapäivinä tarjoamalla heille tekemistä tai auttaa majoituksen etsimisessä.

Suljetun vankilan haastattelutulosten perusteella työntekijät kokivat haasteita suunnitellessa toiminnallista ohjelmaa ikääntyville vangeille, siitä huolimatta, että he ymmärsivät ikääntyville kohdennetun toiminnan merkityksen. Työntekijöiden kokemuksiin haasteisiin liittyivät ikääntyvien vankien omanlaiset kiinnostuksenkohteet, joita on vaikea toteuttaa yksilöllisesti. Aktivoivan ohjelman toteutukseen vaikutti myös resurssipula ja vankilaympäristön asettamat rajoitteet. Leigey oli myös maininnut, että vankiloista saattaa puuttua ikääntyneiden vankien tarpeiden mukaiset aktiviteetit. Sopivien aktiviteettien puutteen johdosta ikääntyneiden vankien toiminnot ja osallisuus jäävät kapea-alaisiksi mikä vaikuttaa kokonaisvaltaisesti heidän terveyteensä ja toimintakykyyn. (Leigey 2014: 64–68.)

Yksilö-ympäristö-yhteensopivuuden näkökulmasta riittävässä ympäristössä asetettavilla haasteilla voidaan ylläpitää vireyttä, aktiivisuutta ja osallisuutta (Aday & Krabill 2014: 71–73).

9 Opas

Oppaan tuotekehittelyprosessissa sovelsimme tuotteistamisprosessin vaiheita (ks. kuvio 1). Tuotteistamisella tarkoitetaan uuden palvelun tai aineellisen tavaran kehittämistä ja sen markkinointia. Tuotteen tarkoitus on informatiivisen tiedon levittäminen asiakkaalle, työntekijöille tai yhteistyötahoille. Tuotteen keskeisin piirre on terveyden ja hyvinvoinnin sekä elämänhallinnan edistäminen. (Jämsä & Manninen 2000: 13,14.) Oppaan tarkoituksena on lisätä työntekijöiden tietoisuutta pääkaupunkiseudun ikääntyville tarkoitetuista palveluista. (ks. liite 3.) Tietoa voi hyödyntää vapauttamissuunnitelmaa laatiessa. Oppaasta löytyy myös palveluita ja toimijoita, joita voi hyödyntää vängin lomapäivien suunnittelussa.

Kuvio 1. Tuotteistamisprosessi ja keskeisimmät asiat prosessin vaiheista. (Jämsää ja Mannista 2000: 85 mukailen.)

Tuotteistamisessa ensimmäinen vaihe on ongelman tunnistaminen, joka syntyy vankilassa tehdyn tutkimuksen tulosten kautta. Kehittämistarpeiden tunnistamiseksi teimme puolistrukturoidun teemahaastattelun, jolla selvitettiin vankilan työntekijöiden gerontologista osaamista ja koettuja haasteita ikääntyvien vankien kanssa työskennellessä. Haastateltavien koettujen haasteen ratkaisuksi valitsimme tuotteen käytännön työn tueksi. (Jämsä & Manninen 2000: 28–29.) Ideointivaiheessa valitsimme tuotteeksi oppaan, jonka sisältö määräytyi haastattelutulosten mukaan. (Jämsä & Manninen 2000: 35.)

Informatiivinen opas valikoitui lopulliseksi tuotteeksi, kun keskustelimme ideasta työelämän yhteishenkilön kanssa. Sähköisesti laadittu opas, on helppokäyttöinen ja mahdollisuus nopeaan levikkiin työntekijöiden kesken. (Jämsä & Manninen 2000: 35,37.) Kolmantena oli luonnostelu vaihe, jossa tarkastelimme työntekijöiltä nousseita tarpeita ja odotuksia liittyen haasteisiin. Palvelujärjestelmätuntemuksen puutteen lisäksi työntekijöiden kokemat haasteet kohdistuivat myös vankien lomapäivien viettoon. Tällä työntekijät tarkoittivat puutteellista tietoa lomapäivien sisällön järjestämisestä. Oppaan sisältö palvelujärjestelmästä rajattiin maantieteellisesti ison alueen vuoksi kolmeen suureen kuntaan, Helsinki, Vantaa ja Espoo. Luonnosteluvaiheessa huomioitiin myös tuotekehityksen kustannukset. Päätös sähköisestää liittyi kustannusten minimoimiseen. (Jämsä & Manninen 2000: 43–45, 51.)

Viimeisenä vaiheena oli oppaan kehittäminen, jossa ensiksi jäsentelimme tuotteen asiasisältöä. Informoivan tuotoksen sisältö perustuu todelliseen tietoon, jotka ilmaistaan selkeästi ja lukija ystävällisesti. Sisältöä laatiessa on huomioitava saajan tiedontarve. Informoivalla tuotteella on ongelmansa, sillä vanhentuneen tiedon muuttaminen voi olla haaste. Varsinainen tuotos tehtiin Power Point- ohjelmalla, jossa oli huomioitu tietojen muuttamisen mahdollisuus. (Jämsä & Manninen 2000: 54–55.) Viimeistelyvaiheessa pyydettiin käyttäjäryhmältä palautetta oppaan toimivuudesta. Opas lähetettiin työelämän yhteishenkilölle, jonka kautta se saavutti muut työntekijät. Oppaan käyttökokeuksiin annettiin palauteaikaa 2 viikkoa. Viimeistelyvaiheessa yksityiskohtia hiottiin saadun palautteen pohjalta käyttäjäystävällisemmäksi. (Jämsä & Manninen 2000:80.)

10 Pohdinta

Ikääntymisen myötä toimintakyvyssä tapahtuvat muutokset ja tuen tarpeet on huomioitava riippumatta yksilön elinympäristöstä. Opinnäytetyömme tarkoituksena oli kartoittaa vankilan työntekijöiden gerontologista osaamista ja heidän kokemiaan haasteita ikääntyvien vankien kanssa työskentelyssä. Toisena tarkoituksena oli luoda haastattelutuloksiin pohjautuva opas työntekijöiden käyttöön. Tavoitteena oli kehittää työntekijöiden osaamista ja siten parantaa ikääntyvien vankien yhdenvertaisuutta vankiloissa. Järjestimme teemahaastattelut kahteen eri vankilaan ja analysoimme aineistoa teorialähtöisesti.

Vankilan työntekijöiden gerontologisen osaamisen vahvuudet näkyivät taitona huomioida ikääntyvien vankien erityistarpeita ja pyrkimyksenä tukemaan heidän toimintakykyään. Rikosseuraamuslaitoksen yhdenvertaisuussuunnitelmassa mainitut ikääntyvien vankien yksinäisyys, liikkumisen ja ravitsemuksen puutteen riski sekä taipumus eristäytyä muista korostuivat myös työntekijöiden haastatteluissa (Rikosseuraamuslaitos 2015: 39). Leigeyn (2014) kuvaus ikääntyvien vankien heikoista sosiaalisista verkostoista ilmenivät työntekijöiden kokemuksista (Leigey 2014: 59–63). Yhdenvertaisuussuunnitelmassa mainitaan myös, että ikääntyvien vankien kohdalla sosiaalisten ja ympäristöllisten tekijöiden merkitys korostuu (Rikosseuraamuslaitos 2015:39). Huomattavalla osalla työntekijöistä oli käsitys ympäristöllisten ja sosiaalisten tekijöiden merkityksestä. Työntekijät olivat yksimielisiä laitostumisen vaaroista ja toiminnallisuuden kuntouttavasta vaikutuksesta ikääntyvien vankien kohdalla. Lisäksi työntekijöiden pyrkimys järjestää ikääntyville vangeille soveltuvaa ja voimavaralähtöistä toimintaa ilmentää gerontologisen osaamisen vahvuuksia, sillä gerontologisessa ikääntyvän tarpeita tuetaan voimavara- ja asiakaslähtöisellä työllä. (Vanhuus ja hoidon etiikka 2008: 7,9.)

Gerontologisen osaamisen puutteet ilmenevät työntekijöiden vaikeutena määrittää ikääntyvän vangin ikää sekä eroja nuorempiin vankeihin verrattuna. Kaikilla työntekijöillä ei ollut käsitystä ikääntyvien vankien tarpeista, vaikka yhdenvertaisuussuunnitelman mukaan työntekijöiden tulisi ottaa huomioon ikääntyvien tarpeet ja erityispiirteet järjestelyiden ja vankeusajan suunnittelussa. (Rikosseuraamuslaitos 2015: 39.) Ikääntyvien psyykkisten tarpeiden huomioimisen osalta työntekijät kokivat osaamisensa riittämättömyyttä. Tältä osin työntekijöiden osaaminen näyttäytyy puutteellisena, sillä

gerontologisessa työssä tulee huomioida eletyn elämän ja sairauksien lisäksi ikääntyvien kognitiiviset, psyykkiset, fyysiset, sosiaaliset ja hengelliset tarpeet, joita tuetaan voimavara- ja asiakaslähtöisellä työllä. (Vanhuus ja hoidon etiikka 2008: 7,9.) Työntekijöillä oli heikko ikääntyvien palvelujärjestelmätuntemus, mikä gerontologisen osaamisen näkökulmasta on tärkeässä roolissa, sillä ikäihmisten tarpeisiin tulee kiinnittää huomioita myös yhteisö- ja yhteiskuntasuunnittelun tasolla ja tukea niitä riittäväillä palveluilla. (Vanhuus ja hoidon etiikka 2008: 7,9.) Työntekijöiden palvelujärjestelmän tuntemuksen ja osaamisen kehittämiseksi laadimme aiheesta oppaan. Sen aiheeksi tuli ikääntyvien palvelut pääkaupunkiseudulla ja sen käyttöä voi hyödyntää esimerkiksi vapauttamissuunnitelmaa laatiessa. Oppaan tarjoamasta tiedosta voi olla hyötyä myös vankien vapaapäivien viettoon. Sisältö tarjoaa erilaista toimintaa ja tekemistä vankilan ulkopuolella, joita työntekijä voi hyödyntää pohtiessa vangin kanssa lomapäivien sisältöä. Henkilökunnan tiedon lisääminen ikääntyville kuuluvista palveluista edistää myös yhdenvertaisuuden toteutumista.

Oppaan toimivuudesta, ulkoasusta, tarpeellisuudesta ja käytännöllisyydestä kerättiin palautetta kahden viikon ajan molemmista vankiloista. Molemmat vankilat vastasivat palautteeseen. Työntekijät kokivat, että opas lisää heidän osaamistansa ikäihmisten palveluista. Oppaan sisältö oli heidän mielestään selkeä ja helppolukuinen. Ulkoasu sai myös positiivista palautetta. Työntekijät olivat sitä mieltä, että tiedosta hyötty muutkin kuin vankilan työntekijät. He olivat itse jakaneet tiedon oppaan valmistumisesta Rikosseuraamuslaitoksen organisaation sisällä esimerkiksi Uudenmaan yhdyskuntaseuraamustoimistoon. Opinnäytetyömme sisältää tutkimuksellisen sekä toiminnallisen opinnäytetyön ominaisuuksia. Vaikka opinnäytetyömme sisälsi sekä tutkimuksellisia, että toiminnallisia ominaisuuksia, koimme tutkimuksellisen osion työmme kannalta keskeiseksi, sillä tutkimuksellisella työllä saimme kerättyä uutta tietoa. Tutkimuksen kautta saatu tieto auttoi tunnistamaan ikääntyvät vangit tuntemattomana kohderyhmänä, joista ei ole aikaisemmin Suomessa kerätty aineistoa. Tieto myös auttaa laajentamaan vankilan työntekijöiden gerontologista osaamista.

10.1 Ikääntyviin vankeihin liittyvä jatkokehittäminen

Opinnäytetyön alkuvaiheessa oli vaikea muodostaa yhteyttä yhteistyökumppaneihin koska monet yhteyshenkilöt kokivat, vankilan ikääntyvän väestön liian vähäiseksi

ollakseen opinnäytetyön aiheena. Tämä kokemus sai meitä ajattelemaan ikääntyvien vankien tuntemattomuutta vankiloissa. Mielestämme yhdenvertaisuuden ja erityistarpeiden huomioiminen kuuluu kaikille ikääntyville, määrästä riippumatta. Jatkotutkimuksen kannalta pohdimme yhdenvertaisuuden toteutumiseen vaikuttavia asioita. Saatujen tulosten perusteella vankilan työntekijöiden gerontologinen osaaminen on työntekijä- ja vankilakohtainen, mikä osoittaa, että Rikosseuraamuslaitoksella ei välttämättä ole yhteneväisiä käytäntöjä ikääntyvien vankien huomioimiseksi. Yhteneväisten käytäntöjen puute on yksi opinnäytetyön myötä ilmennyt lisätutkimuksen aihe. Toinen konkreettinen jatkotutkimuksen aihe on työntekijöiden gerontologisen osaamisen riittävyys. Mielestämme aiheesta on tarpeellista tutkia opinnäytetyötä laajemmin. Opinnäytetyömme tulokset osoittavat, että työntekijöillä on halu ja tarve yhdenvertaisuuden toteutumisen kannalta saada lisätietoa ikääntyvistä vangeista.

Jatkotutkimuksen tarve ilmenee myös ikääntyviin vankeihin liittyen. Kotimaisen tutkimusaineiston puutteen vuoksi, olisi tarpeellista tutkia Suomen ikääntyvää vankilaväestöä. Tutkimustarvetta lisäävät myös väestörakenteen muutokset. Vankilaympäristö luo omat haasteet toimintakykyä tukevien toimintojen toteuttamiselle. Ikääntyvien vankien kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin ja toimintakyvyn kannalta on tärkeää, että vankilassa olisi voimavaralähtöistä ja toimijuutta tukevaa toimintaa. (Liikanen yms. n.d.: 12.) Jatkotutkimuksissa olisi välttämätöntä tarkastella vankilaympäristön tuomia mahdollisuuksia ja kehityskohteita liittyen ikääntyvien vankien erityistarpeisiin. Lisätutkimuksilla voitaisiin vahvistaa ikääntyvien vankien asemaa sekä yhdenvertaisuutta yksilö ja yhteiskuntatasolla.

10.2 Eettisyys ja luotettavuus

Opinnäytetyöprosessissa noudatimme hyvää tieteellistä käytäntöä soveltamalla eettisesti kestäviä tiedonhankinta- ja arviointimenetelmiä. Kunnioitimme muiden tutkijoiden työtä ja saavutuksia toteuttaakseen viittauksen asianmukaisesti ja tekijänoikeuksia kunnioittaen. Opinnäytetyö suunnittelussa, toteutuksessa ja raportoinnissa aineisto säilytettiin hyvien tieteellisten käytäntöjen mukaisesti. (Tenk 2012:6.) Olimme vastuullisesti ja yksityiskohtaisesti kuvanneet opinnäytetyön toimintamalleja ja menetelmiä. Tarkastelimme tuloksia asianmukaisesti ja kriittisesti. Tämä mahdollisti opinnäytetyön luotettavuuden arvioinnin. (Saaranen-Kauppinen &

Puusniekka 2009: 25.) Haastattelut nauhoitettiin kahden puhelimen avulla, joissa oli nauhoitukseen tarvittavat sovellukset. Pian haastattelun jälkeen litteroimme haastattelut ja kävimme keskustelua haastatteluista nousseista ajatuksista. Tuloksia käsittelevässä kappaleessa toimme esille haastateltavien sitaatteja sellaisenaan, kun he ne ovat sanoneet. Noudatimme opinnäytetyöraportissa eettisiä periaatteita ja anonyymiteettia niin haastateltavien kuin vankiloidenkin osalta.

Lähteet

Aday, Ronald H. Krabill, Jennifer J. Social programming and activities. Teoksessa Kerbs, John J. & Jolley, Jennifer M.(toim.): Senior Citizen behind bars, Challenges for the Criminal Justice System. Colorado: Lynne Rienner Publishers inc. 71-74

Alanen, Hanna-Mari & Leinonen, Esa 2011. Psykiatrasta hoitoa tarvitsevia vanhuksia on enemmän kuin muihin on varauduttu. Lääketieteellinen aikakauslehti Duodecim. 127 (4). 371-2. Saatavana myös sähköisesti osoitteesta: <<https://www.duodecimlehti.fi/lehti/2011/4/duo99372>> Luettu 6.5.2019

Alasuutari, Pertti 2011. Mikä on laadullinen tutkimus. Laadullinen tutkimus 2.0. 4 painos. Riika: Vastapaino. 40,44

Anita Saaranen-Kauppinen & Anna Puusniekka. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Saatavana osoitteesta: <<https://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>> Luettu 21.10.2019

Eskola, Jari & Vastamäki, Jaana 2001. Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) 2001.Ikkunoita tutkimusmetodeihin. Jyväskylä: Gummerrus. 37

Hanna-Liisa Liikanen & Susanna Kaisla & Liisa Viljaranta n.d. Gerontologisen sosiaalityön pioneirit kentällä. (12) Socca. Yliopistopaino. 12-11

Heikkinen, Eino 2013. Gerontologia tieteenalalana. Teoksessa Jyrkämä, Jyrki & Rantanen, Taina (toim.) 2013. Gerontologia. 3 painos. Helsinki: Duodecim. 16–17

Heikkinen, Eino 2013. Vanheneminen, arkitilanteet ja toimijuus. Teoksessa Jyrkämä, Jyrki & Rantanen, Taina (toim.) 2013.Gerontologia. Helsinki: 3 painos. Duodecim. 425

Heikkinen, Eino 2013. Vanhenemisen ulottuvuudet ja vanhenemiseen vaikuttavat tekijät. Teoksessa Jyrkämä, Jyrki & Rantanen, Taina (toim.) 2013.Gerontologia. Helsinki: 3 painos. Duodecim. 396–398

Tutkimusetiikka 2019. Helsingin yliopisto. Tutkimus. Tutkimusympäristö. Päivitetty 7.6.2019. Saatavana osoitteesta: <<https://www.helsinki.fi/fi/tutkimus/tutkimusymparisto/tutkimusetiikka#section-2636>> Luettu 29.5.2019

Hirsjärvi, Sirkka – Hurme, Helena 2009. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.

Hynynen, Raija (toim.) 2015. Palvelualueen ja ikäystävällisen asuinalueen kehittäminen 2015 (5). Ympäristöministeriö. Helsinki. Saatavana osoitteesta: <<https://www.ymparisto.fi/download/noname/%7B3EB1D152-BD19-4064-B1DD-F88B7B71E867%7D/107817>> Luettu 7.5.2019

Joukamaa, Matti & Aarnio Jorma & Von Gruenewaldt & Hakamäki, Sirpa & Hypén, Kimmo & Laurema, Hannu & Lintonen, Tomi & Mattila, Aino & Tyni, Sasu & Vartiainen, Heikki & Viitanen, Päivi & Wuolinjoki, Terhi 2010 Rikosseuraamusasiakkaiden terveys, työkyky ja hoidontarve 2010 (1). Rikosseuraamusvirasto. Saatavana osoitteesta: <https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-risenjulkaisusarja/6AqMACEr8/RISE_1_2010_Rikosseuraamusasiakkaiden_terveys_tyokyky_ ja_hoidontarve.pdf> Luettu 20.5.2019

Knuuti, Ulla & Rissanen, Hanna 2018, Raportti yhdenvertaisuuden toteutumisesta rikosseuraamuslaitoksessa vuonna 2017. 2018 (2). Rikosseuraamuslaitos. Saatavana osoitteesta: <https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-monisteetjaraportit/m6EEa3t8J/2018-2_Raportti_yhdenvertaisuuden_toteutumisesta_Rikosseuraamuslaitoksessa.pdf> Luettu 20.4.2019

Kuntoutuksen Akatemia 2018. Saatavana osoitteesta: <<https://kuntoutuksenakatemiablog.wordpress.com/>> Luettu 20.8.2019

Kuula Arja 2006. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Jyväskylä: Gummerrus. 106

Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista 2012/980. Annettu Helsingissä 28.12.2012. Saatavana osoitteesta: <<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2012/20120980>> Luettu 20.4.2019

Leigey, Margaret E. 2014. Bio-psycho-social needs. Teoksessa Kerbs, John J. & Jolley, Jennifer M.(toim.): Senior Citizen behind bars, Challenges for the Criminal Justice System. Colorado: Lynne Rienner Publishers inc. 43–48, 55–68.

Marja Jylhä 2003. Vanhenemisen medikalisaation onni ja onnettomuus. 119 (19). 1886-1892. Lääketieteellinen aikakauslehti Duodecim. Saatavana myös osoitteesta: <<https://www.duodecimlehti.fi/lehti/2003/19/duo93830>> Luettu 17.4.2019

Mikkola, Tuula & Kajander, Elisabeth & Laitoniemi, Merja & Palomäki, Sirkka-Liisa & Ahokumpu, Tuula & Kivenmaa, Anne 2014. Suomengeronomiliitto. Geronomin AMK kompetenssit. Saatavana osoitteesta: <<https://www.suomengeronomiliitto.fi/geronomi/kompetenssit>> Luettu 25.3.2019

Oikeusministeriö n.d. Yhdenvertaisuus. Mitä on yhdenvertaisuus. Saatavana osoitteesta: <<https://yhdenvertaisuus.fi/mita-on-yhdenvertaisuus>> Luettu 20.4.2019

Mäkinen Olli 2006. Tutkimuksen suunnittelu ja läpivienti. Tutkimusetiikan ABC Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi. 95–96

Mäkinen Olli 2006. Tutkimusetiikka ja lainsäädäntö. Tutkimusetiikan ABC Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi. 149

GASEL-hanke 2015. Oulun Yliopisto. Ikääntymisen yleisimmät ongelmat ja tarpeet. Päivitetty 23.6.2015. Saatavana osoitteesta: <<https://www oulu.fi/gasel/yleisimmat%20ongelmat%20ja%20tarpeet>> Luettu 3.5.2019

Pajala Satu & Sihvonen Sanna & Era Pertti 2013. Asennon hallinta ja havaintomotorinen kyvykkyys. Teoksessa Jyrkämä, Jyrki & Rantanen, Taina (toim.) 2013 Gerontologia. 3 painos. Helsinki. Duodecim. 170

Rappe Erja & Kotilainen Helinä & Rajanimie Jere & Toppo Päivi 2018. Muisti- ja ikäystävällinen asuminen ja asuinympäristö. Päivitetty 27.9.2018. Ympäristöopas. Pdf. Ympäristöministeriö. Saatavana osoitteesta: <[https://www.ymp.fi/fi-FI/Ajankohtaista/Uusi_opas_auttaa_huomioimaan_ikaantyneid\(48042\)](https://www.ymp.fi/fi-FI/Ajankohtaista/Uusi_opas_auttaa_huomioimaan_ikaantyneid(48042))> Luettu 6.5.2019

Reijo, Tilvis & Kaisu, Pitkälä & Timo, Strandberg & Raimo, Sulkava & Matti, Viitanen (toim.) 2010. Vanhenemisen tutkimuksesta. Geriatria. Painos 2. Helsinki: Duodecim. 12

Rikosseuraamusasiakkaat 2018. Rikosseuraamuslaitos 2018 (3). Saatavana osoitteesta: <https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-monisteetjaraportit/8EkmTdva3/2018-03_Rikosseuraamusasiakkaat_1.5.2018_03.pdf> Luettu 28.11.2018

Rikosseuraamuslaitoksen vankeja ja yhdyskuntaseuraamusasiakkaita koskeva yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelma 2015. Rikosseuraamuslaitos. Saatavana osoitteesta: <https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-muut/V8DI7UJhX/Yhdenvertaisuus-ja_tasa-arvosuunnitelma_2015_net.pdf> Luettu 20.4.2019

Rikosseuraamuslaitos 2019. Arvot ja strategia. Julkaistu 24.9.2019. Saatavana osoitteesta: <<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/rikosseuraamuslaitos/arvot.html>> Luettu 15.8.2019

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna 2009. Menetelmäopetuksen tietovaranto KvaliMOTV. Kvalitatiivisten menetelmien verkko-oppikirja. Tampere: Yhteiskunta- tieteellinen tietoarkisto. 2009–2012. 3,5,13-14,23–25 ja 47

Salonen, Kari 2013 Näkökulmia tutkimustieteelliseen ja toiminnalliseen opinnäytetyöhön, opas opiskelijoille, opettajille ja TKI-henkilöstölle. Turun ammattikorkeakoulu. Turku

Sorri Martti & Huttunen Kerttu 2013. Kuulo. Teoksessa Jyrkämä, Jyrki & Rantanen, Taina (toim.) 2013 Gerontologia. 3 painos. Helsinki. Duodecim.186–191

Suutamo Timo 2013. Muisti ja oppiminen. Teoksessa Jyrkämä, Jyrki & Rantanen, Taina (toim.) 2013. Gerontologia. 3 painos. Helsinki. Duodecim. 219–220

Tenk 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta. Saatavana osoitteesta: <https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf> Luettu 29.5.2019

Toivio Timo & Nordling Esa 2013. Vanhusten mielenterveyshäiriöt. Mielenterveyden psykologia. 3 painos. Porvoo: Edita. 212–213

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi. 160–161.

Vanhuus ja hoidon etiikka 2008. Valtakunnallinen terveydenhuollon eettinen neuvottelukunta. ETENE-julkaisuja 20. Vantaa. Saatavana osoitteesta: <<https://etene.fi/documents/1429646/1559070/ETENE-julkaisuja+20+Vanhuus+ja+hoidon+etiikka.pdf/34d9870b-d612-4952-8265-dcb7961dc3ab/ETENE-julkaisuja+20+Vanhuus+ja+hoidon+etiikka.pdf.pdf>> Luettu 8.5.2019

Vankeusaika mahdollisuutena. Rikosseuraamuslaitos 2019. Julkaistu 30.8.2019. Saatavana osoitteesta: <<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/ajankohtaista/hankkeet/vankeusaikamahdollisuutena.html>> Luettu 20.10.2019

Vernerit 2019. Ikääntymisen määrittely. Verkkopalvelu kehitysvammaisuudesta. Päivitetty 9.1.2019. Saatavana osoitteesta: <<https://verneri.net/yleis/ikaantymisen-maarittely>> Luettu 20.4.2019

Wäre-Åkerblom Satu 2017. Kognitiivinen esteettömyys rakennetussa ympäristössä. Julkaistu 11.12.2017. Saatavana osoitteesta: <http://www.muistiasiantuntijat.fi/index.php?sid=159&src=ajankohtaista&udpview=ajan_kohtaista&lang=fi> Luettu 6.5.2019

Yhdenvertaisuus on perusoikeus n.d. Oikeusministeriö. Perusoikeudet. Saatavana osoitteesta: <<https://oikeusministerio.fi/yhdenvertaisuus>> Luettu 18.4.2019

Yhdenvertaisuuslaki 2014/1325. Annettu Helsingissä 30.12.2014. Saatavana osoitteesta: <<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325>> Luettu 20.4.2019

Haastattelurunko

HAASTATTELURUNKO, HAASTATTELIJOIDEN KÄYTTÖÖN	
KYSYMYKSET	VASTAUKSET
1. Mihin ikähaarukkaan ikääntyvä vanki kuuluu?	
2. Mitä ammattikuntaa edustatte ja millaisissa työtehtävissä kohtaatte ikääntyneitä vankeja?	
3. Mitä eroa on ikääntyvällä ja työikäisellä vangilla? <ul style="list-style-type: none"> Fyysinen toimintakyky? Sosiaalinen ja psyykkinen toimintakyky? Sosiaaliset verkostot? Vankilaympäristössä eläminen? 	
4. Millaisia keinoja vankilaympäristössä on ikääntyvän vangin toimintakyvyn tukemiseen/ylläpitämiseen? <ul style="list-style-type: none"> Erytysjärjestelyt tai vapautukset? Keinot arjessa? 	
5. Tunnistatteko ikääntyvän toimintakyvyssä heikkenemistä? Kuinka?	
6. Miten toimintakyvyn heikkeneminen vaikuttaa vankilaympäristössä elämiseen?	
7. Mitkä ovat keskeisiä haasteita ikääntyvän vangin kanssa työskennellessä?	
8. Minkälaisesta ikääntyviin vankeihin liittyvästä osaamisesta/tiedosta hyötyisitte työssänne?	
MUUTA	

Haastattelukutsu

Kutsu haastatteluun

Kutsomme Teidät opinnäytetyötä koskevaan haastatteluun, jonka tarkoituksena on kartoittaa [REDACTED] vankilan työntekijöiden ikääntyviin vankeihin liittyvää tämänhetkistä osaamista ja selvittää millaista osaamista voisi kehittää. Haastattelutulosten pohjalta valitsemme yhden keskeisen ikääntyviin vankeihin liittyvän aihealueen, josta tuotamme oppaan työntekijöiden osaamisen tukemiseksi. Haastattelutuloksia kuvataan opinnäytetyön loppuraportissa ennen opinnäytetyön julkaisemista, opas lähetetään [REDACTED] vankilan työntekijöille arvioitavaksi. Opinnäytetyön tavoitteena on työntekijöiden osaamisen lisääminen ikääntyvien vankien hyvinvoinnin ja aseman turvaamiseksi.

Haastattelu toteutetaan aikavälillä 4-15.2.2019. Haastattelu on ryhmämuotoinen ja toivoisimme siihen 2-4 osallistujaa. Haastattelu kestää noin 1-1,5h ja siihen ei tarvitse valmistautua etukäteen. Osallistuminen on vapaaehtoista ja sen voi keskeyttää syytä ilmoittamatta, milloin tahansa. Suostumuksen osallistumiseen voi myös perua jälkikäteen, jolloin kerättyjä tietoja ei käytetä enää aineistokeruussa. Haastattelun aikana kirjoitamme muistiinpanoja keskusteluista ja nauhoitamme tilanteen. Haastattelutilanne litteroidaan ja analysoidaan jakamalla tulokset teemoihin. Haastatteluaineisto ja tulokset kerätään, tallennetaan ja käsitellään luottamuksellisesti henkilötietolain edellyttämällä tavalla. Haastateltavien nimiä tai muita henkilöllisyyttä paljastavia tietoja ei käytetä tutkimustiedostoissa eikä kuvata tuloksissa. Haastatteluaineisto säilytetään numeroituna, jolloin yksittäinen osallistuja ei ole tunnistettavissa. Tutkimuksia koskevia tietoja ei luovuteta ulkopuoliselle taholle, eikä niitä käytetä muuhun kuin opinnäytetyöhön. Kerätty aineisto hävitetään loppuraportin kirjoittamisen jälkeen syksyllä 2019.

Sitova ilmoittautuminen 28.2.2019 mennessä.

Ystävällisin terveisin, geronomiopiskelijat Sofia Pietarinen ja Sarah Polyakov

Ikääntyvien palvelut pääkaupunkiseudulla- Opas vankilan työntekijöille

IKÄÄNTYVIEN PALVELUT
PÄÄKAUPUNKISEUDULLA
- OPAS VANKILAN TYÖNTEKIJÖILLE

Sofia Pietarinen, Sarah Polyakov

SISÄLTÖ

SENIORI-INFO HELSINKI	3-4
SENIORINEUVONTA VANTAA	5
VANTAALAISILLE YHTEISÖLLISTÄ- JA TALOUDELLISTA TUKEA	6
SENIORINEUVONTA JA PALVELUOHJAUS NESTORI, ESPOO	7
ESPOOLAISILLE YHTEISÖLLISTÄ- JA TALOUDELLISTA TUKEA	8
KOLMANNEN SEKTORIN PALVELUITA PÄÄKAPUNKISEUDULLA	9-10
MUUT PALVELUT	11-12
LÄHDELUETTELO	

Tekijät: Sarah Polyakov ja Sofia Pietarinen 2019

Metropolian Ammattikorkeakoulu

Yhteistyössä Rikosseuraamuslaitos

Kannen kuva: [bixapay](#)

Sisällön kuvat: [bixapay](#) ja [unsplash](#)

HELSINKI

Palvelutarpeen arviointia, palveluita kotiin ja uuden elämän alkuun

Seniори-info

Seniори-infosta saa tietoa ja ohjausta kaupungin, yritysten ja järjestön ikääntyville tarkoitetuista palveluista. Seniори-infoon voi olla yhteydessä, jos askarruttaa ikäihmisen arjessa selviytyminen, liikkuminen tai muistiasiat.

Ikääntyvien asunnonmuutostyöt

Palvelu on tarkoitettu ikääntyvälle henkilölle, jonka asunnossa tai sen välittömässä läheisyydessä on päivittäistä toimintaa vaikeuttavia esteitä. Tavoitteena on, että asiakas selviytyy omassa asunnossaan mahdollisimman pitkään. Yleisimpiä muutostöitä ovat ovien levennykset, kynnysten ja ammeiden poistamiset. Muutostyön hinta määräytyy palvelun käyttäjän maksukyvyyn mukaan. **Lisätietoa saa Seniори-infon puhelinneuvonnasta.**

Seniори-info: puh. 09 3104 4556 ma-pe klo 9-15

Sähköposti: seniori.info@hel.fi

Lähde: 1

HELSINKI

Sosiaalityöntekijän palvelut ikääntyvälle

Gerontologinen sosiaalityö on ikääntyville suunnattua sosiaalityötä ja -ohjausta. Tavoitteena on vahvistaa ikääntyneiden hyvinvointia, toimintakykyä ja yhteisöjen toimivuutta sekä auttaa erilaisten sosiaalisten ongelmien ratkaisemisessa. Työskentely tapahtuu asiakkaan ja hänen verkostonsa kanssa. Gerontologiseen sosiaalityöhön kuuluu myös omaishoidon palvelut.

Gerontologisen sosiaalityön asiakkuus perustuu Seniори-infossa tehtyyn palvelutarpeen arviointiin. Jos asiakkuus gerontologiseen sosiaalityöhön on jo olemassa, asiakas voi ottaa yhteyden aiemmin palvelleeseen työntekijään.

Gerontologisen sosiaalityön

Toimistos sihteeri puh. 09 3104 1345

Uudet asiakkaat hakevat palveluja soittamalla Seniори-infoon

Seniори- info, ma-pe klo 9-15 puh. 09 3104 4556.

Lähde 2

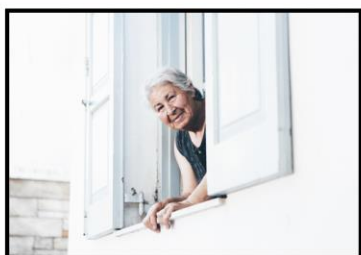
VANTAA

Tietoa ja neuvontaa palveluista vantaalaisille ikääntyville

Seniorineuvonta

Seniorineuvonnasta saa tietoa ja ohjausta kaupungin, yritysten ja järjestön ikääntyville tarkoitetuista palveluista. Seniorineuvontaan voi olla yhteydessä, jos askarruttaa ikäihmisen arjessa selviytyminen, liikkuminen tai muistiasiat.

Seniorineuvonta: p. 09 8392 4202,
ma–pe klo 9–15, seniorineuvonta@vantaa.fi

Tietokulma

Tietokulmasta saa tietoa ikäihmisten palveluista sekä alkuvaiheen neuvontaa siitä, miten ja mistä mitäkin palvelua haetaan. Seniorit ja heidän läheisensä saavat mukaansa tietoa, ohjeita, lomakkeita, yhteystietoja ja esitteitä. Palveluneuvontaa annetaan Vantaa-infossa päivittäin.

Tietokulmassa työntekijät tavattavissa:

Tiistaisin klo 14–16 Tikkurilan Vantaa-infossa, [Dixi](#), Ratatie 11, 2. krs, 01300 Vantaa

Keskiviikkoisin klo 14–16 Myyrmäen Vantaa-infossa, [Myyrmäkitalo](#), Paalutori 3, 01600 Vantaa

Lähde 3,14

VANTAA

Vantaalaisille ikääntyville suunnattua toimintaa ja tukea taloudellisiin haasteisiin

Havukosken Tuulikontti

Tuulikontti on asukkaiden yhteinen päihtetön olohuone. Siellä voi juoda edulliset kahvit, lukea päivän lehdet tai ihan vain rupatella muiden kanssa. Tuulikontissa voi myös osallistua maksuttomaan toimintaan; esimerkiksi retkille tai asiantuntijoiden pitämiin tietoiskuihin. Tiloissa on erilaisia pelejä sekä asiakkaiden käytössä oleva tietokone. Kopioinnista ja tulostuksesta veloitetaan 0,40 € /sivu.

Ma–pe klo 9–15, puh. 0401853019
tuulikontti@vantaa.fi
Konttitie 4, 01360 Vantaa

Talous- ja velkaneuvontaan voi ottaa yhteyttä silloin, kun velkatilanne on käynyt hallitsemattomaksi hoitaa, ja kun laskujaan ja velkojaan ei niiden erääntyessä pysty hoitamaan.

Puhelinneuvonta ja ajanvaraus: Puh. 09 8392
2120 ma, ti ja to klo 9–11.30

Sosiaalinen luotto auttaa esimerkiksi pieniin asunnon muutostöihin tai selviytymään nykyisten lainojen hoitomenoista ilman syvempää velkaantumista. Luottoa voi saada pienituloinen ja vähävarainen vantaalainen, jolla ei ole mahdollisuus saada muuta kohtuuhintaista lainaa.

Sosiaalisen luoton neuvonta ja ajanvaraus:
puh. 0983920173
Ma klo 9–10.30, ti klo 14–15.30 ja ke klo 9–10.30

Lähde: 5,15

ESPOO

Ikääntyville espoolaisille palveluohjausta ja palvelutarpeen arviointia

Seniorineuvonta ja palveluohjaus Nestori

Seniorineuvonta ja palveluohjaus Nestoriin saa tietoa ja ohjausta kaupungin, yritysten ja järjestön ikääntyville tarkoitetuista palveluista. Nestoriin voi olla yhteydessä, jos askarruttaa ikäihmisen arjessa selviytyminen, liikkuminen tai muistiasiat.

Gerontologisen sosiaalityön palvelut

Sosiaalityöntekijät auttavat asiakkaita vaikeissa sosiaalisissa ongelmissa, osallistuvat ja koordinoivat verkostoyhteistyötä, huolehtivat täydentävän ja ehkäisevän toimeentulotuen sekä tarvittavien sosiaalihuoltolain mukaisten palveluiden myöntämisestä. Sosiaalityöntekijät tavoittaa nestorin puhelinnumerosta.

Seniorineuvonta ja palveluohjaus Nestori: puh. 09 816 33 333, ma-pe klo 9-15, www.espoo.fi/nestori

Lähde: 6.

ESPOO

Ikääntyville suunnattua toimintaa ja tukea taloudellisiin haasteisiin

Porinaporukka

Avoin kaikille ikäihmisille, vapaaehtoisten luotsaama Porinaporukka-toiminta tuo yhdessä tekemistä ja seuraa espoolaisiin asuinyhteisöihin. Toiminnan tarkoituksena on tukea kotona asumista, lisätä yhdessäoloa ja vähentää yksinäisyyttä. <https://www.asumisenapu.fi/porinaporukka/>

Sosiaalinen luotto

Luottoa voi saada pienituloisen ja vähävarainen, jolla ei ole mahdollisuus saada muuta kohtuuhintaista lainaa. Luotto auttaa esimerkiksi pieniin asunnon muutostöihin tai selviytymään nykyisten lainojen hoitomenoista ilman syvempää velkaantumista.

Puhelinneuvonta ja ajanvaraus: puh.0800 934 88 ma- to klo:10-12.

Lähde: 8, 12

KOLMANNEN SEKTORIN PALVELUITA PÄÄKAUPUNKISEUDULLA

Kolmannen sektorin palveluita henkiseen hyvinvointiin

Helsinki Mission

Senioripysäkki tarjoaa keskusteluapua ikäihmisille elämän solmukohdissa.

Puh. 045 341 0506 ma ja ke–pe klo 8.30–9.30.

Puhelimeen voi jättää soittopyynnön.

www.helsinkimissio.fi,

senioripysakki@helsinkimissio.fi

Aamukorva

Ikäihmisille tarkoitettu auttava puhelin. Aamukorva on vapaaehtoisten ylläpitämä puhelinpäivystys.

Puh. 045 341 0504 klo 5:00-9:00

Suvanto ry – turvallisen vanhuuden puolesta

Suvanto ry antaa tukea ja neuvontaa kaltoinkohtelua, hyväksikäyttöä, väkivaltaa tai niiden uhkaa kokeneille ikääntyville.

Maksuton puhelin: puh. 0800 06776 , ti ja to klo 13–15, www.suvantory.fi

Kirkon keskusteluapu

Kirkon keskusteluapu auttaa, kun ikääntyvä kaipaa kuuntelijaa. Päivystäjät ovat vaitiolovelvollisia koulutettuja vapaaehtoisia ja kirkon työntekijöitä.

Suomenkielisille puh. 0400 221 180 pe–la klo 18–01,
su–to klo 18–03.

Ruotsinkielisille, puh. 0400 221 190 joka ilta klo 20–23

Lähde: 4,16, 20

KOLMANNEN SEKTORIN PALVELUITA PÄÄKAUPUNKISEUDULLA

Muistin sekä päihteettömyyden tueksi

Muistiyhdistys ry tarjoaa muistineuvontaa.

Puh. 040 726 4430 tai sähköposti:
vantaan.muistiyhdistys@kolumbus.fi

Uudenmaan muistiluotsi. Toiminta on suunnattu muistisairaille ihmisille ja heidän läheisilleen sekä kaikille muististaan ja muistin hoitamisesta kiinnostuneille.

Puh. 0400 364453 tai sähköposti: toimisto@espoonmuisti.fi

Ikääntyneiden päihdetyöhön tueksi tietoa ja toimintaa.

Katariina Hänninen, puh. 050 3100 669
katariina.hanninen@sininauha.fi
Sininauhaliitto ry, Opastinsilta 7A
00520 Helsinki
<https://www.ikaantyneidenpaihdetyo.fi/toimintaa>

Lähde: 17, 18

MUUT PALVELUT

Palveluita liikkumisen tueksi pääkaupunkiseudulla

Julkisen liikenteen alennukset ikäihmisille

Henkilökohtaista matkakorttia käyttävät eläkeläiset voivat tietyin edellytyksin matkustaa alennushintaan. Alennuksen voi saada matkakortin kausi- ja arvolipuista. Alennusoikeus talletetaan matkakorttiin palvelupisteessä. Eläkeläisen on asuttava vakituisesti HSL- alueella: Vantaalla, Helsingissä, Espoossa, Kauniaisissa, Kirkkonummella, Keravalla tai Sipoossa.

Oikeus saattajaan julkisessa liikenteessä liikkuvalla ikäihmisillä

Jos ikäihmisellä on pysyvä sairaus tai vamma, jonka vuoksi hän ei kykene liikkumaan yksin joukkoliikenteessä, voidaan hänelle myöntää oikeus saattajaan. Oikeus osoitetaan kantakortilla, jonka saat palvelupisteestä.

Lisätietoa [HSL:n](#) asiakaspalvelusta: puh. 09 4766 4000

Kulttuurikaveri

Jos tuntuu kulttuuritapahtumaan yksin lähteminen tylsältä tai vaikealta, niin on mahdollista saada avuksi kulttuurikaveri. Kulttuurikaveri varaa liput ja tulee mukaan sekä opastaa tarvittaessa. Lippujen hinta on kulttuurikaverin kanssa korkeintaan viisi euroa.

Lisätietoa ja kulttuurikohteista: www.hel.fi, www.espo.fi

Lähde 7

MUUT PALVELUT

Yhdessä tekemistä, ruokailuja ja tuki asioita

Palvelukeskustoiminta

Palvelukeskukset ovat avoimia kohtaamispaikkoja, jotka tukevat kotona asumista, edistävät hyvinvointia ja lievittävät yksinäisyyden kokemuksia. Palvelukeskuksessa on tarjolla ryhmätoimintoja ja maksullinen ruokailu.

Helsingin kaupungin palvelukeskukset:

<https://www.hel.fi/sote/toimipisteet-fi/aakkosittain/pake/>

Espoon kaupungin palvelukeskukset:

<https://www.espo.fi/palvelukeskukset>

Seurakunnat

Seurakunnat tarjoavat ilmaisia tai edullisia ruokailuja.

<https://www.vantaanseurakunnat.fi>

<https://www.helsinginseurakunnat.fi>

<https://www.espoonseurakunnat.fi>

Eläkettä saavan hoitotuki

Kela tukee pitkäaikaisesti sairaan tai vammaisen eläkkeensaajan kotona asumista. Eläkettä saavan hoitotuki voidaan myöntää, kun hakijan kyky huolehtia itsestään on heikentynyt vähintään vuoden ajan ja henkilö tarvitsee säännöllisesti toisen henkilön apua selviytyäkseen.

Lisätietoa Kelasta: puh. 020 692 202

Lähde: 9, 10,11,13, 19

LÄHDELUETTELO

1. Helsingin Kaupunki n.d. Seniori-info. <https://www.hel.fi/helsinki/fi/kaupunki-ja-hallinto/hallinto/palvelut/palvelukuvaus?id=5216>
2. Helsingin Kaupunki n.d. Sosiaalityö ja sosiaaliohjaus ikääntyneiden kanssa – gerontologinen sosiaalityö. <https://www.hel.fi/sote/toimipisteet-fi/aakkosittain/sosiaalityo/>
3. Vantaan Kaupunki n.d. Seniorineuvonta. https://www.vantaa.fi/terveys-ja_sosiaalipalvelut/ikaantyneiden_palvelut/neuvonta_ja_palveluohjaus/seniorineuvonta#
- 4 ja 7. Ikäihmisten palveluopas 2019. Helsingin Kaupunki. <https://www.hel.fi/static/sote/julkaisut/ikaantyneiden-palveluopas.pdf>
5. Ikäihmisen palveluopas 2015. Vantaan Kaupunki. https://www.vantaa.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/vantaa/embeds/vantaawwwstructure/119772_ikaihminen-palveluopas-netti.pdf
- 6 ja 8 Seniorin Palveluopas 2018. Espoon Kaupunki. <https://www.espoo.fi/download/noname/%7BEF41ED23-6D84-4EEF-AB1E-7CB7D92037DB%7D/106752>
9. Helsingin seurakunnat n.d. <https://www.helsinginseurakunnat.fi>
10. Palvelukeskukset. Helsingin Kaupunki. <https://www.hel.fi/sote/toimipisteet-fi/aakkosittain/pake>
11. Palvelukeskukset. Espoon Kaupunki. https://www.espoo.fi/fi-FI/Seniorit/Monenlaista_toimintaa/Palvelukeskukset
12. Asumisen Apu. Tuki ja neuvontapalvelu. <https://www.asumisenapu.fi/porinaporukka/>
13. Kela. Eläkeasiat. <https://www.kela.fi/palvelunumerot>
14. Vantaan seurakunta n.d. <https://www.vantaanseurakunnat.fi/apua-ja-tukea/ruoka-apu-ja-yhteinen-povta>
15. Tuulikontti. Vantaan Kaupunki. <https://www.vantaa.fi/tuulikontti>
16. Suvanto Ry. <https://www.suvantory.fi>
17. Ikääntyneiden päihdetyö. <https://www.ikaantyneidenpaihdetyo.fi/etusivu>
18. Muistiliitto. <https://www.muistiliitto.fi/fi/etusivu>
19. Espoon seurakunnat n.d. <https://www.espoonseurakunnat.fi>
20. Kirkon keskusteluapu n.d. <https://www.kirkonkeskusteluapua.fi>